

V Ljubljani, 15. grudna 1898

Štev. 24.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 24. zvezka.

	Stran
Blaž Kocen. (Življenjepis. — Napisal <i>M. P.</i>)	737
Šopek, utrgan na gomili prijateljeve soproge. (Posvečen <i>dr. F. M-ču</i> . Zložil <i>F. S. Finšgar.</i>) I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII.	739
Ob smrtni postelji. (Spisal <i>Ivan Grádar.</i>)	741
Iz našega kota. (Povest. — Napisal <i>Podgoričan.</i>) [Konec.]	753
Prijateljici. (Zložila <i>Posavška.</i>)	756
Drobtine (Spisal <i>Ĵanko Barlè.</i>) IV. Pri peči. — V. Posušene cvetlice. VI. Na Martinov večer	757
Za up! (Zložil <i>Zdenčan.</i>)	758
V albanskih gorah. (Potopisni spomini iz rimske okolice. — Po svojem dnevniku priredil <i>dr. A. Karlin.</i>) [Dalje.]	759
Naše modroslovje. („Zvon“-u za odgovor spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Konec.] .	762
Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih. (Povestne črtice. — Poleg <i>M. Mesića, S. Ljubića</i> i. dr. sestavil <i>Andrej Fékonja.</i>) [Konec.]	764
Književnost	768
<i>Slovenska književnost</i> : Stenski koledar za l. 1899. — Skladni koledar za navadno l. 1899. — Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1899. — Spominek na slavnost sloven- skega pesnika Iv. Vesela-Koseskega. — Letno poročilo gospodinske šole v Ljubljani. — Ilustrovani narodni koledar za l. 1899.	
Razne stvari	768
<i>Glasba</i> . I. redni koncert „Gl. Matice“ v Ljubljani. — I. Glasbeni večer „Glasbene Matice“.	

Na platnicah.

Vabilo na naročbo.

Slike.

Blaž Kocen	737
Velesalska cerkev. (Fot. <i>dr. Fr. L.</i>)	744
Notranjščina velesalske cerkve. (Fot. <i>dr. Fr. L.</i>)	745
Slike Schmidt-ove:	
Marijino oznanjenje. (Slika v velikem oltarju velesalskem. — Fot. <i>dr. Fr. L.</i>)	746
Marijino oznanjenje. (Slika v ljubljanski vojaški bolnici. — Fot. <i>dr. Fr. L.</i>)	749
Sv. Barbara. (Slika v cerkvi velesalski. — Fot. <i>dr. Fr. L.</i>) .	751
Sv. Dominik. (Slika v cerkvi velesalski. — Fot. <i>dr. Fr. L.</i>) .	753
Frascati: Villa Torlonia	761

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16⁰, str. 263) se dobiva pri uprav-
ništvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje
letnike „Dom in svet“-a.

Blaž Kocen.

(Življenjepis. — Napisal M. P.)

Trojica slavnih mož se je narodila v prijazni župniji P o n i k v i na Spodnjem Štajerskem. Proslavili so ti možje svoj rodni kraj po celem slovenskem svetu, da, razširili njegovo slavo in njegov ugled preko ozkih mejá Slovenije in Avstrije. Na Ponikvi je ugledal luč sveta slavni, nepozabni lavantinski vladika Anton Martin Slomšek; ondi se je rodil za svojo dobojako znameniti slovníčar in književnik Zelenko. Na Ponikvi se je pa tudi narodil Blaž Kocen, ki je stvarjal tako izborna in popolna kartografska in zemljepisna dela, da ga s ponosom uvrščujejo Slovenci med svoje učenjake, da ga občuduje Avstrija in njegovo ime s spoštovanjem izreka tudi tuji učeni svet.

Zibel je tekla Kocenu v vasi H o t u n j a h; rodil se je ondi, sin preprostih starišev, dné 24. prosinca l. 1821. Ljudsko šolo in prvih šest gimnazijskih razredov je obiskoval v Celju. Modroslovna tečaja je poslušal v Gradcu, kjer je l. 1840. dovršil srednješolske nauke in se posvetil bogoslovju. L. 1845. so ga posvetili v mašnika. Pastiroval je nato kot duhovni pomočnik od 3. kimovca l. 1845. v Šent Rupertu nad Laškim trgom; od 20. vinotoka leta 1847. v Šoštanju, in od 12. kimovca leta 1849. do 17. kimovca leta 1850. v Rogatcu. Neumorno se je ta čas pečal s prirodo-

slovnimi, posebno z zemljepisnimi vedami, katere so se mu jako prikupile in katerim se je želel izključno posvetiti. To se mu je tudi posrečilo. V jeseni l. 1850. so ga poklicali za namestnega učitelja računstva in fizike na celjsko gimnazijo; na tem zavodu je plodovito deloval dve leti. Da bi se pa

še nadalje in kolikor moči temeljito naobrazil v svoji stroki, napotil se je na Dunaj in ondi pohajal jedno leto v fizikalni zavod (institut). Prebivši predpisane izpite, je dosegel profesorsko mesto na ljubljanski gimnaziji. A kmalu, leta 1855., je bil pozvan v Gradec in čez tri leta v Olomuc, kjer je učiteljeval do l. 1870. Da bi se mogel uspešneje baviti s svojo vedo in lože dokončati svoje osnove, hrepenel je vedno po službi v kakem večjem mestu, kjer bi mu bili na razpolago različni znanstveni pripomočki. Premestili so ga torej na gimnazijo v Hernalsu tik Dunaja, kjer ga je — že od mladosti

slabotnega — sredi dela, sredi novih učenih osnov, l. 1871. položila v prerani grob neusmiljena sušica.

Prvo njegovo delo je spis: „Grundzüge der Geographie“; prišlo je na svetlo v Pešti in na Dunaju l. 1858. (Druga izdaja izšla na Dunaju in v Olomucu, leta 1864., 8°). Ta spis se ne ponaša z velikim

Blaž Kocen.

obsegom, nahaja se pa v njem mnogo znanstvenega zrna, nebroj novih, izvirnih mislij v zemljepisnem pouku. Točno in temeljito, a zajedno poljudno in lahko razumljivo razpravlja pisatelj temeljne pojme zemljepisnega gradiva. Posebno vrednost pa daje temu sestavku izvirna, samostojna metoda, ki se daleko razlikuje od drugih sličnih navodil ter vrlo pomaga učencu, da se z veseljem in razumom vglobi v zemljepisni pouk. V tej knjigi se je izkazal Kocen izbornega vzgojevalca in šolnika; njegova metoda se mu je tako posrečila, da so se je bistveno oprijeli tudi drugi zemljepisci. Tako je ta Kocenov spis skoro doslovno porabil Jožef Erben v svojem delu „Počátek zeměpisu“ (druga izdaja 1863).

Najbolj pa se je Kocen oslavil in si pridobil zaslug za zemljepisje s svojim izbornim, velikanskim delom, namreč s svojim „Geografskim atlantom“. Do tedaj so se v Austriji rabili atlanti izvenavstrijskih nemških učenjakov. Poleg drugih nedostatkov se je moralo tem zemljepisnim zbirkam očitati posebno to, da so bile v njih avstrijske dežele obdelane jako plitvo in površno. Tem žalostnim razmeram je prvi odpomogel v Avstriji naš rojak Kocen s svojim novim znamenitim atlantom. Mahoma je zaslovelo tedaj Kocenovo ime, in njegov atlant se je uvedel v ljudske šole, v gimnazije, sploh v vse učne zavode. Kako temeljit in vsestranski dovršen je njegov atlant, o tem priča to, da je še dandanes v občni rabi, da se je od prve izdaje priredilo okolo dvajset neizpremenjenih novih izdaj. Ni se našel do danes nov učenjak, ki bi bil v tem oziru Kocena dosegel, kamo-li prekosil. Kolika škoda torej, da je Kocena, moža, obdarovanega s tako redkimi zmožnostmi, zahitela tako rana smrt in ga ugrabila zemljepisni vedi, katero bi

bil gotovo povzdignil in obogatil z novimi deli!

Kocen pa ni bil le znamenit učenjak, odlikoval se je tudi kot izboren učitelj, kot razborit šolnik, ki je s svojo metodo pri učencih dosegal najlepših, nepričakovanih uspehov. Pogosto se mu je izrekalo priznanje za njegove izredne uspehe na šolskem polju. V znak njegovih posebnih zaslug za zemljepismo stroko in radi odličnega njegovega znanja je bil imenovan dné 3. listop. l. 1863. za šolskega svetnika v tedanji takozvani „sekciji za srednje šole“.

Nemci so si Kocena osvojili in ga še danes proglašajo za svojega. Vendar se on ni nikdar smatral za Nemca, temveč ohranil svoje srce zvesto slovenskemu narodu. Ohranili so se namreč pismeni dokazi, iz katerih je razvidno, da se je Kocen tudi v časih, ko ga je proslavljal tuji svet, čutil Slovenca in pripoznaval, da je mož slovenske korenine.

Radi tega smo pač opravičeni, da ga imamo za slovenskega učenjaka in ga prištevamo svojim slavnim možem, dasi si je pridobil svoje ime z deli, ki jih je izdal v tujem jeziku. Bil je naše gore list; proslavil je s svojimi deli slovensko ime. In kakor se ponášamo z matematikoma Vego in Štefanom, s pravnikoma Kraincem in Dolinarjem, z jezikoslovcema Kopitarjem in Miklošičem, tako nam bodi tudi v čast in ponos, da smemo pokazati na moža-Slovenca, ki si je postavil večni spomenik s svojimi samostvornimi, izvirnimi zemljepisnimi in kartografskimi proizvodi.

In prav so storili Kocenovi bližnji rojaki, ki so mu letos, 16. vinotoka, odkrili spominsko ploščo in ga proslavili z lepo narodno svečanostjo, njega, ki je zanesel ime rojstnega kraja daleč preko domačih mej in proslavil med učenim svetom.

Šopek, utrgan na gomili prijateljeve soproge.

(Posvečen *dr. F. M-ču*. — Zložil *F. S. Finšgar*.)

I.

Trohni po gozdu listje,
In veter žvižga skozi veje;
Oblak visi na nebu
In solnce zemlje več ne greje. —

Molči srce ubogo,
Mrtvaška pesem v njem odmeva;
Mračna je strta duša,
Ljubezen več je ne ogreva ...

II.

Zakaj razpenjena šumiš po strugi,
Oj Níkova, ti kalna voda?
Zakaj mi ob bregove pljuskaš.
Zakaj ti pena jezna skale gloda?

Ob Níkovi pa tožen nekdo hodi
In v kalne njene zre valove. — —
Zakaj si všeč mu, kalna voda,
Zakaj tako te zro oči njegove?

Maklèn nad tabo suhi list otresa,
In list za listom pada vate;
Vrtinec tvoj požira liste,
Drvi jih besen proč od rodne trate.

„Življenje svoje gleda v mojih valih:
Maklèn — on sam je na obali,
Drevo brez lista — nádeje zelene,
Odkar srca so pol mu pokopali.“

III.

Med vreso skrit si, petrov ključek,
Zakasnil si se, cvetek drag!
Ne veš, da slana te požanje,
Da solnca že umrl je trak?

Zato greš z mano, petrov ključek,
Ne bo te slana mi požela!
Doma te z roso bom napajal,
Doma se skupaj bova grela.

Oj, petrov ključek, sinje modri,
Zakaj nebes ne znaš odpreti?
Da med krilatci njo bi moglo
Oko še enkrat moje zreti!

IV.

„Prijatelj, napolni si kupo,
Pozabi usodo gorjupo,
Natoči si grozdnega soka,
Pozabi, da srce ti poka!
Pri vincu se žalost poleže,
In zabijo muke in teže.

Zvenite nam polni kozarci!
Steklenke srebrni udarci
Najlepša so godba na sveti,
Kjer mnogo je treba trpeti.
Zatorej do dna ga izpijmo
In žalost preteklo zabimo!“

„Oj blagor, ki more prebiti
In v vinu bridkost utopiti,
Ki lahko nesrečo pozabi
In radost na lice privabi!
Pozabiti njo pa hoteti
Se pravi še gorje trpeti!““

V.

Tako! Nasloni name trudno glavo,
Na prsih slušaj vtripanje srcá!
Kaj ne, kako je burno in iskreno?
Le čuj in znaj, da tebi to velja.

Zato nikar se ne sramuj pri meni,
Če rosa tajna stopa ti v oko;
S teboj srce tožilo bode moje,
Oko s teboj plakalo bo za njo.

Pred svetom — tam pa kaži vedro lice,
Ker glup je svet, brezsrdčen in leden:
Če zrl v očeh bi plemenito roso,
Spomin z zasmehom bi oskrnil njen.

VI.

„Pozabi, išči nove si neveste,
Neveste lepe in mladé!
Stotera roko bi ti dala,
In z roko dala bi srce.“

„Kaj vam, drugovi, je neznano,
Da pol imam samo srcá?
Saj pol mi ž njo so ga zagrebli,
Ki srečna biva vrh nebá.

Tako tolažijo ga znanci,
Drugovi pravijo takó;
On sliši vse — a nič ne sluša
In ruso gladi si bradó.

Kako bi torej drugo snubil,
Ker mi srce deljeno je?
A pol srca ti mož ne daje —
Srce pa v nas le eno je.“

VII.

Pokazal njeno si nam sliko,
Od rok do rok je urno šla;
Vsak čudil se je nje milini,
Ki ljubko s slike trepetá.

Potem še sam si jo pogledal,
Pogledal z rosnimi očmi;
A ti vse več si bral na sliki,
Kot drugi mi smo brali vsi.

„Ah, morala je biti blaga,
To bil je angelček mirú!
Ljubkost ji sveti iz očesec,
Na njej od strasti ni sledú.“

In spravil spet si drago sliko,
Prav blizu srca jo dejal.
Nato za glavo si potožil
In zunaj si hladú iskal.

A ni ti bila bolna glava,
Bolnó je bilo le srce.
Hladil se nisi v jasni noči,
Nad zvezdami iskal si nje.

VIII.

In zopet je vseh svetih god!
Priatelj žalno se ogrni
In hiti, hiti proč od tod,
In hiti tjekaj v daljnje mesto,
Kjer ti srce počiva zvesto
Pod tiho rušo v zemlji črni!

In zopet je vseh svetih god!
Na grobu posvečenem môli!
Molitev slušal bo Gospod,
In slušal bridke bode vzdih
In zrl solzice tvoje tihe,
Pozabil te ne bo nikoli.

In zopet bo vseh svetih god!
Ne boš več ti na grobu plakal,
Na grobu plakal drug bo rod.
A združen ti boš spet s soprogo
Pozabljal vso bridkost in togo
In ž njo vstajenja mirno čakal.

Ob smrtni postelji.

(Spisal *Ivan Grádar.*)

I.

Fran Zadnik si je popravil kravato, potegnul manšete za pol palca izza rokavov in potrkal.

V sobi je bila sama gospa Božičeva. Sedela je pri pisalni mizi, imela držalo med zobmi ter brskala z rokami po kupu raztresenih papirjev. Ozrla se je malomarno, vzela držalo iz ust, po obrazu pa ji je šinil poseben, nekoliko ironičen nasmeh.

„Dober dan, gospod Zadnik! „Še zmerom tukaj? — Kako je z mamom?“

„Resnično“, mislil si je Zadnik, „nekaj je prišlo vmes. Nasmehljala se je čisto drugače, neprijazno. Kako bi se dalo to razlagati?“

„Odložite, gospod Zadnik! Tam so časopisi; dovršim takoj to pismo, — oprostite me za par trenutkov!“

Zadnik je sedel in pričel listati po nekem nemškem „Familienjournalu“. Ogledoval je pazno različne lesoreze, ali kaj pomenjajo, tega bi ne bil vedel povedati. Gledal je prav tako skrbno in resno na prazno stran, kakor na melanholično krajino z mesečnim svitom in srebrno-belimi studencem.

Prepričan je bil že dalje časa, da se vsi Božičevi hlinijo v občevanju ž njim. Izprva, ko je bil to zapazil, hotel je ravnati — kakor se mu je zdelo — najpametnejše in najjednostavnejše: posloviti se za zmerom in ne popraševati, odkod ta mlačnost. „Čemu bi jih nadlegoval? Naj vidijo, da mi ni toliko do njih.“ Odločil se je trdno, da ne pride več. In prišel je vkljub temu.

Razsrdil se je nad seboj vselej, kadar je prestopil prag. „Dobro jim je znano, da sem zapazil, kako se je vse izpremenilo. To se mi mora poznati na obrazu. Zato čutijo, da se ponižujem z vsakim korakom, z vsako besedico, da jih prosim milosti in prizana-

šanja, kakor bi ne mogel živeti brez njih . . . A kako je prišlo vse to?“

Prej se je kretal naravno in svobodno in govoril brezskrbno, kakor bi bil doma. Sedaj je pa stopal nerodno, prisiljeno, kakor bi se bal, da se vsak trenutek ob koga ne zadene.

„To se mora razjasniti“, izgovoril je skoro polglasno, vstal je in se pogladil po čelu.

Gospa Božičeva se je obrnila k njemu. Na njenem krepko črtanem, energičnem obrazu z nenavadno visoko frizuro, košatimi obrvmi in debelimi ustni se je pokazal zopet tisti čudni, ironični nasmeh, ki je Zadnika vznemirjal, — v prvi vrsti, ker si ga ni vedel razlagati.

„In vaša mama, kako je ž njo?“ ponovila je Božičevka.

„Boljše. Sploh pa niti ne vemo, kakšno bolezen ima. Doktor se izraža tako nedoločno, — danes pové to, jutri kaj čisto drugega. Morda je vročinska bolezen.“

„Da, to je hudo . . . Pa svoj odhod ste zopet odložili? Gospodična Mrakova je nekaj govorila, da mislite v Monakovo?“

„V Monakovo? Kaj hočem tam? . . . Naposled, te dni še ne morem nikamor. Treba je prej videti, kaj bo s to boleznijo. Matere ne morem pustiti bolne doma in oditi v svet . . .“

Poznal ji je v očeh, da mu ne verjame. Zamahnil je z roko in nadaljeval glasneje in nezadovoljno, kakor bi mu kdo ugovarjal.

„In tudi sicer, — sedaj ne morem odtod. To ne bo nič škodovalo mojim študijam. Kolikor zamudim, v dveh, treh dneh, bo vse v redu . . .“

„Gotovo, saj vi ste tako nadarjeni.“

To opombo je slišal prej velikrat in z zadovoljstvom, danes pa mu je bila neprijetna.

„Oh, jaz vem čisto dobro, kako govoré tod okrog, po vsem trgu, te puhle, filisterske glave, ki samo prežé, kako bi koga obrekovale in mu kratile čast, ker jih moti v njihovi zabitosti in omejenosti . . . : Da ne napravim nikdar ničesar, da se zapravim, uničim . . . Kdor se ne zakoplje samo v svoje knjige, v suhe črke, da si izžuli iz njih solidno prihodnjost, — takoj kažejo z zasmehom nanj. A da bi se jaz zmenil zanje! Kaj koga skrbi, če slikam v svojem prostem času in pišem verze, kadar se mi ljubi? Napravim si prihodnjost že sam, dovolj solidno in brez njih . . .“

Božičevka mu ni odgovorila ničesar. Čutil je sam, ko je še govoril, da se razgreva po nepotrebnem in da samo škoduje „svoji stvari“.

V sobo je stopil gospod Božič, debel, neokreten človek z dolgo rudečo brado in mežikajočimi, lokavimi očesci. Imel je ravno kar opravka med svojimi pomočniki v strojarski delavnici, zato je prinesel s seboj pereč, zoprn duh po razmočenih kožah.

„Vi se gotovo že poslavljate, gospod Zadnik?“

„Ne, ne še; ostanem še nekdam dni.“

„Tako? . . . Ali so delavci že dobili vina?“

Vzdignil je roke in si pretegnil život, ob enem pa široko zazdehal.

„Pavla je šla pripravljat“, odgovorila je Božičevka in odšla s krepkimi koraki in šumečim krilom proti durim. Med vrati se je ozrla v sobo nazaj.

„Gospod Zadnik, pojdite malo na vrt, če vam je drago, da se ne bodete dolgočasili. Tu je tako temno . . . Pa časopise vzemite s seboj!“

Božič je pogledal parkrat v strop, ustavil se pred pisalno mizo in pobrskal med držali in svinčniki, ozrl se sedaj pa sedaj v Zadnika, kakor bi pričakoval od njega kakoršnekoli opombe, in je odšel za soprogo.

„Naravnost jo poprašam, kdaj sem se pregrešil, kdo me je obrekoval“, sklenil je Zadnik in zgrabil par listov, ne da bi jih bil pogledal.

„Vse je tako malenkostno, in jaz se ne morem odtrgati, kakor da bi bilo moje živ-

ljenje odvisno samo od te ljubezni. Ali v resnici nimam nič drugega, — nobenih drugih tal, kamor bi lahko trdno stopil, da se ne pogreznem za vselej? Ne, nič drugega ni . . . Potem ostanem čisto sam, — in v meni samem ni nobene prihodnjosti; vse razkosano, nobene ravne poti, nič določnega in trdnega . . . Kako so se razblinili moji nazori, raztopili, kakor soha iz ledú! In sedaj je vse v meni brezosebno, slučajno; opirati se morem samo še na zunaj, na samega sebe nič več . . .“

Ko je stopil na stopnice, vodeče na vrt, zasijalo mu je solnce naravnost v obraz, da je zatisnil oči, in po vsem telesu ga je izpreletela prijetna gorkota. Dopoldne je deževalo in listje na lipah in na visokih rožnih grmih se je iskrilo v mokri, trepetajoči svetlobi. Od daleč se je lesketal stolp župne cerkve, kakor z zlatimi pločami obit.

V lopo so se plazili od vseh stranij skozi temno bršljanovo listje tanki solnčni žarki, igrali se po mizi in odskakovali, kakor bi metal kdo cekine nanjo.

Pavla je prihitela po belem, še vlažnem pesku s praznim jerbasom v roki.

„Gospodična!“

Zadnik je vstal in stopil iz lope.

„Hočem vas nekaj vprašati . . . Predolgo vas ne bom mudil, ali sedaj je skrajnji čas . . . Razložite mi, Pavla . . .“

Pretehtal je bil svoje besede že naprej, določil natanko, kako bo govoril. A ko je stal pred njo, bil je vedno bolj v zadregi. Kakor vselej, pozabil je nase in na svoje misli, in videl samo njo, čutil samo svojo ljubezen.

Gledala mu je v obraz hladno in vprašujoče in se igrala s čipkami na predpasniku. Dvoje polnih, temnorjavih kodrov ji je zdrsnilo na čelo, na polotroških ustnih pa je zadrhtel za trenutek zlovoljen, obžalujoč nasmeh.

„Kaj naj vam razložim?“

„Resnico mi povejte, ne zakrivajte mi, kaj se je zgodilo. Čemu mi niste razjasnili takoj v začetku, da sem vas razžalil, da sem vam postal zopern . . . To bi bilo boljše in

— bolj usmiljeno. Zakaj molčite, da se vam ne morem opravičiti?“

„Nič ni prišlo. Zakaj bi mi bili zoprni?“

„In jaz sem se zanašal na vas, da mi razkrijete, zakaj ne marate več zame. To ni malenkostno, Pavla . . . Jaz vam ne morem mirno podati roke, vzdihniti in oditi — za zmerom. Vi sami ste mi verjeli, kadar sem vam pravil, da ste vi jedina moje življenje, da mi je vse razven vas neumno in brezpomembno . . . Kako me morete tako hladno odsloviti, ko ste mi že sami dajali toliko upanja . . .“

„Jaz vas ne razumem. Danes ste zopet tako čudni . . . Ali kakšno upanje da sem vam dajala jaz?“

Zadnik jo je pogledal s široko odprtimi očmi.

„Da, jaz sem bil otrok, neumen otrok, — oprostite mi . . . Kaj je treba tu še dalje govoriti? Vi ste ravnali jako pametno; nikdar vam ni ušla beseda, ki bi vam jo sedaj lahko očital. In vaše ljubeznive smehljaje in vaše poglede in vaše koketne, prijazne gibljaje, — kdo mi daje pravico, da si jih po svoje razlagam? Da, ravnali ste jako pametno . . .“

Obrnil se je od nje in se ozrl krog sebe, kakor bi nečesa iskal.

„In naposled, — kako je moglo biti drugače? To bi moral videti že davno prej. Jaz nisem nobena dobra partija: ali ni tako, gospodična Pavla?“

Odtrgal je z grma velik, rumen list in ga zmečkal med prsti. Govoril je hitro, z nezadovoljnim, a niti najmanje razburjenim glasom, — ne da bi ji pogledal v oči.

„Razložite mi samo, kaj ste mislili tisto popoldne, ko sva sedela sama tam v lopi, celi dve uri. Ali se spominjate? Tisto krasno popoldne . . . Vi ste opazili, kako čudno sije solnce, kakor bi bili žarki iz samega srebra, iz samega čistega, belega srebra . . . In kako ste zarudeli in molčali, ko sem se predrznil govoriti o svoji ljubezni . . . In kako ste me pogledali, z velikimi, prijaznimi očmi, z vso dušo . . . In niste mi odtegnili roke, ko sem jo poljubil . . . Ali se spominjate . . .?“

Ozrl se je nanjo. Njen obraz je bil resen, oči polzatisnjene in brez svetlobe.

„Kaj pripovedujete, gospod Zadnik? Meni je to neznano . . .“

Stopil je na stopnice in odšel s težkimi, počasnimi koraki.

„Resnično, vse skupaj ni bilo nič drugega kot dolgočasna epizoda.“

Vrh stopnic je obstal in pripomnil:

„Namreč za vas, gospodična Pavla!“

V tistem hipu pa se je že razsrdil nad svojimi besedami.

„Čemu je bilo treba te opomnje?“

Pavla je bila stričnica gospe Božičeve. Mati ji je umrla že pred leti, in takrat jo je vzela teta k sebi. Poslala jo je za nekaj časa v mestno šolo, potem pa je ostala doma. Izprva se ji je zdelo Drinje najdaljša in najdaljši trg na svetu, pozneje pa se je privadila teh nizkih, precēj zamazanih hiš in vedno istih, znanih obrazov.

„Kaj ti je povedal Zadnik?“ vprašala jo je Božičevka, ko je stopila v kuhinjo z vznemirjenim, zarudelim obrazom.

„Nič posebnega. Govoril je veliko, ali jaz ga nisem razumela. Očital mi je, da sem mu storila krivico . . .“

Na tihem, na dnu srca pa je razumela natanko, kaj ji je očital. Dasi ni hotela priznati, čutila se je ponižano in osramočeno.

Božičevka je stresla z glavo, da se je zamajala visoka frizura od desne na levo.

„Izprijen človek, brezznačajen. Zmerom se mi zdi, kakor bi ga imela srečati raztrganega in izgubljenega . . . Svoje študije je pustil —, jaz mu nič ne verjamem. Ogibaj se ga in ne bodi ž njim prijazna . . .! Saj bi moral že davno sam videti, da nismo kdo ve kako navdušeni zanj, — čemu še prihaja k nam?“

II.

Ko se je bil odpravil Zadnik pred štirimi leti na Dunaj, vpisal se je na juridično fakulteto. Kakor vselej, kadar se je lotil kake nove stvari, bil je ves navdušen, poln najlepših sanj o prihodnosti. Spominjal se je, kako so ravno juristi igrali že od nekdaj

največje vloge v javnem življenju. Predstavljal si je sebe slavnega govornika, politika, imenitnega državnika. Kolikor je čital kdaj življenjepisov velikih mož, ostali so mu v spominu najjasnejše tisti trenutki, ko se je kazal slavljenec svojemu narodu in svetu na vrhuncu ženijalnosti, ves v solnčni glorioli. In nehoté je gledal na njegovem mestu vselej samo samega sebe.

Zavedal se je pač, da bi bilo treba študirati z muko in s trdom. Razdelil je natančno svoj čas, — „toliko in toliko strani se naučim vsak dan“. Čudil se je, da je tako malo gradiva, in še to tako lahko. „Čemu bi rabil za to malenkost jedno celo leto, — dva meseca zadostujeta popolnoma.“ In naslonil se je na mizo, gledal v strop in sanjal. Kaj je sanjal, kaj je mislil, tega ni vedel

Velesalska cerkev.

Fot. dr. Fr. L.

niti sam. Sanjal je do konca leta in proučil od vsega gradiva dve strani.

Poznal se je dobro in zaupal ni nikomur tako malo, kakor samemu sebi. Že v svojem navdušenju je slutil na tihem, „da se vse razdrobi, ostane brez pametnega rezultata“. Ljubil je svoje sanje, potapljal se je vanje mnogokrat vedé, s sladko razkošnostjo, kakor bi užival nekaj prepovedanega. A bal se jih je ob enem. Vedel je sam, da ž njimi uničuje resnico, da jo dela malenkostno in

brezpomembno, da si krati vedé vsako srečo in zadovoljnost.

Slikal je portrete in pisal fejltone, da se je preživil. Ali pri vsakem najmanjšem delu je vzletel v svojih mislih hipoma tako visoko, da se mu je zdela resnica gnusna, nizka, poniževalna. Kadar je slikal debelega, malomestnega trgovca z dobrovoljnimi očmi in flegmatičnim obrazom, čutil je v sebi nenavadno moč, in duša se mu je dvigala in srce širilo. Roka se je pregibala čisto mehanično,

a on je sanjal o krasnih umotvorih, o časti in slavi . . . Če je pisal neznaten podlistek, mislil je o širokih načrtih; velike, krasne snovi so mu prihajale druga za drugo, osebe in prizori iz tragedij in romanov so vstajali pred njim v bleščeči megli.

Začutil je, da vse, kar je delal doslej, ni bilo njegovo, da je bilo prisiljeno, vsakdanje, šablonsko. Svojih pravih mislij ni zapisal nikdar, niti izgovoril. A prepričan je bil,

Fot. dr. Fr. L.

Notranjščina velesalske cerkve.

da bi ustvaril nekaj novega, ženijalnega, ako bi delal resnično z vso svojo dušo, iz sebe samega.

Toda v svojem prostem času, ko bi se lahko posvetil svojim načrtom, izprehajal se je po ulicah, ne da bi se dotaknil kakšnega dela. To so bili dnevi, katerih se pozneje ni mogel več spominjati, — kaj je počel, kaj je mislil in kod je hodil. Preživel jih je v sanjah. Opazoval je natančno ljudi, ki jih je srečaval, poslopja, plakate, — ali vse

samo mehanično, ne da bi v resnici maral za kakšno stvar, ki ni spadala v njegove sanje.

Čimbolj se je oddaljeval od vsega konkretnega, od vsakega, resničnega, treznega dela, tem bolj mu je zamrzelo slikarstvo, dasi od začetka tega sam ni hotel priznati. Načrti so prihajali vedno silnejši, sanje vedno nedosežnejše, in naposled je pričel uvidevati, da s svojim telesom, z razumom in resnico ne more več za njimi. Kadar je vzel v roko svinčnik, da bi risal, spoznal je, da ne napravi drugega kakor smešno karikaturu, ako bi hotel obdržati na platnu svoje meglene načrte. „Jaz nimam moči; jaz sem otrok, ki zida katedrale iz papirja in se občuduje in čuti vzvišenega.“

Oklenil se je poezije še tesneje kakor prej, ali delal ni ničesar. Zapisal je tu pa tam par verzov, toda zdeli so se mu navadni, neumni in — neresnični, zlagani. Očital si je velikokrat z neprisiljeno ironijo, da se čuti pesnika iz jedinega vzroka, da se lažje ogiba naporenega, resnega dela in sanja z nekakšno pravico.

Prišli so trenutki, da se je prestrašil svojega stanja. „Tako ne more ostati za zmerom; priti moram do kakšnega konca, — ali kje je moj smoter? Izgubim se, uničim, to je moja prihodnjost . . .“

Zopet se je pripravil, da začne študirati. Zakopal se je v knjige in vznemirjen, nervozen prešteval liste in si dajal naloge. „To ni dobro, ta nervoznost! . . . Sedel bi lepo mirno, učil se hladno, brez vsakega hlastanja in ne mislil na to, koliko je še pred menoj.“ Čez par dnij je živel kakor prej, sanjal o novelah in tragedijah in o svoji slavi, debele knjige pa so ležale nedotaknjene na polici.

Zadnika je bilo vpričo drugih sram svojih čudnih mislij, četudi je bil sam zase v najidealnejših trenutkih skoro ponosen nanje, ker se mu je zdelo, da mu dajejo nekako pravico, čutiti se ženijalnega . . . Čim več časa je izgubljal brez dela, tem neprijetneje mu je bilo, kadar ga je kdo spominjal študij in izpitov. Zagotavljal je hitro, s pogledom

v stran obrnjenim, da se uči, kolikor je treba, da je vse nenavadno lahko in mu ne dela nikakih skrbij. Prihodnje leto da napravi izpit, — „ali pa že letos v malem srpanu“. Nato pa je navadno privêl govorico na predmete, ki so mu bili ljubši, na umetnost, poezijo, literaturo. Laskalo mu je, če je kdo opomnil, da ima nenavadne, povsem nove nazore, ki so vsekako epohalni in uvaževanja vredni, četudi nekoliko čudni.

Posebno težko in tesno pa mu je bilo v družbi starih znancev iz Drinja, ki so se zanimali zanj že od začetka njegovih študij. Opažal je, kako izgublajo zaupanje v njegovo fenomenalno nadarjenost, kako so začeli polagoma dvomiti o njegovi bleščeči prihodnosti. Prej so ga vabili k sebi in govorili z njim kakor z odrastlim, veleizobraženim človekom. Sedaj pa so se ga ogibali; zdelo se mu je, kakor bi se mu za hrbtom posmihali in skomizgali z rameni. Zato je čutil potrebo, da je začel o vsaki priliki govoriti sam o rigorozih, kakor da mu stojé pred vrati, in o svoji prihodnji službi.

Kadar ni govoril resnice, mu niti na misel ni prišlo, da bi bil nezadovoljen sam s seboj; mrzil je na onega, komur se je hlinil. „Čemu me izprašuje? Kaj so mu mari moje razmere? Hoče me ponižati, pri-

merjati moje stanje s svojim; to se mu vidi v očeh . . .“ Prigovarjal si je, da stoji više nad vsemi drugimi, navadnimi ljudmi, in zato si ni hotel priznati, da se pomiluje na dnu duše sam; da nevedé zavida drugim njihovo mirno življenje z določenim namenom in trdnimi dolžnostmi; da bi se osmešil in pokazal nezmožnega in razbitega, če bi odkril pred njimi svoje misli in svoje pravo stanje.

Vsega tega si ni hotel priznati. Zato je začelo kaliti v njem sovraštvo do sveta, „ki ga je vrgel hladno iz svoje srede, ki se ne meni zanj in ga ne potrebuje.“ Z ironijo in prisiljenim zaničevanjem se je obračal od „filisterske golazni“, — od vsakdanjih ljudi, ki „živé mehanično kakor stroji in ne vedó skrbeti za drugo, kakor za boljši kruh in snažnejšo obleko.“ Ako bi bil mogel hladno misliti, razlagal bi si bil lahko sam, da ga ne jezé njihovi „dolgočasni“ obrazi, njihove vsakdanje navade in jednostavne

razmere, temveč jedino to, da jih svet uvažuje kot potrebne in koristne, med tem ko prezira njega, brezdelico.

Zaprí se je naposled popolnoma v samega sebe in gledal vse na okrog z mržnjo in prikrito zavistjo. Svoje razmerje z drugimi pa se je navadil smatrati za potrebno laž, „ki ne škoduje nikomur“. — Tako je gojil v srcu pesimizem.

Fot dr. Fr. L.

Schmidt: Marijino oznanjenje. (Slika v velikem oltarju velesalskem.)

III.

Zadnikovi so stanovali v nizki, pred kratkim časom pobeljeni hišici vrh klanca. V široki sobi s črnim, lesenim stropom je vladal ves dan polmrak; obe okni sta bili zagrnjeni z zeleno katunino.

Mati je ležala na postelji ob peči. Od znoja mokri lasje so se vili neredno in razmršeno po svetlem, z drobnimi gubicami prepreženem čelu in okrog glave po razkritem vzglavju. Ves obraz je bil stisnjen, ustna polodprta, suha in zgrizena. Oči so gledale skrbno, trpeče; samo kadar se je kdo sklonil nad postelj, zdelo se je, da je zatrepetal v njih lahen smehljaj in se razlil po vsem obrazu.

Na steni so visele svete slike v odrgnjenih okvirjih, pod zamazanimi ali razbitimi stekli. Čevljarsko orodje je ležalo razmetano po vseh kotih; šivalni stroj je bil zagrnjen z veliko višnjevo ruto. Videlo se je ob prvem pogledu, da je prišlo življenje iz svojega navadnega tira, da je zavládalo tisto neznosno stanje, polno nereda in nepokoja, ki se prikaže v vsaki družini, kadar se napoveduje velika nesreča.

Stari Zadnik si ni mogel in ni hotel predstavljati, kakšno bi bilo življenje brez gospodinje. Zdelo se mu je tako čudovito in nemogoče, da je ob vsaki podobni misli stresel z glavo in se začel izprehajati po sobi in glasno govoriti s komurkoli, da bi prešel siloma na kaj drugega, prijetnejšega. A ni se mogel iznebiti nedoločne zoperne slutnje, ki mu je ležala na dnu srca, kakor bi mu kdo prikoval v telo nekaj težkega, neznosnega. In vsi drugi, obe hčeri in najmlajši, šestnajstletni sin, — vsi so čutili, da se bliža nekaj temnega, strašnega, česar ni mogoče odvrniti. Nihče ni izrekel te svoje slutnje, — a kadar je pogledal drug drugemu v oči, uganil je natanko njegove misli, obrnil se v stran in molčal. Neprijetna so bila pisma, ki so prihajala pogosto od starejšega sina, čevljarskega pomočnika nekje na tujem, in od hčere, ki je služila v mestu. „Ali so mama že kaj boljši? Postrezite jim in varujte jih! Kako bi bilo, da nam umrjejo?“

Nihče ni vedel, kaj bi odpisal. Kadar je prišel razgovor na materino bolezen, — kar se je zgodilo jako redko —, zatrjevali so vsi, da niti misliti ni na „kakšno nesrečo“, in pripovedovali o tem ali onem, ki je stal že veliko bliže ob grobu, pa je vendar še okrevail. Sklicevali so se na doktorja, ki ni povedal nikdar nič posebnega in o kaki nevarnosti sploh doslej še omenil ni. Navzlic temu pa so videli vsi v njegovih očeh in spoznali iz njegovega glasú, da ni pričakovati drugega kakor smrti.

Fran je stopil v sobo in vrgel klobuk na polico. Oče je stal pri postelji in popravljal odejo, sestra sta lupili krompir in se prepirali skoro na glas zaradi kakšne malenkosti, mlajši brat pa je krpal razdejano obutalo sosede Zaplotnice.

Bolnica je pogledala po sobi in ustna so zatrepetala. Zadnik se je sklonil niže k nji.

„Zakaj še ne odide na Dunaj?“

Fran je stopil k postelji.

„Drugi teden, mama, da ozdravite; ničesar ne zamudim. Samo nikar ne skrbite in ne bojte se!“

„Ali imaš že vse pripravljeno?“

„Vse. Mocar mi je plačal za portret in vrh tega sem dobil še drugod dovolj podpore.“

Resnica je bila, da Mocarjevega portreta niti pričel še ni in da tudi od drugod ni dobil še nikake podpore.

„In kako je s tvojo obleko in s perilom?“

„Dovolj imam vsega; — samo da ozdravite, mama ...“

Zatisnila je oči in umolknila. Fran je vzel iz omare knjigo in sedel za mizo.

Ali čitati ni mogel. Mislil ni nič določnega, samo glava mu je bila težka in trudna, kakor bi mu jo uklepali v jeklene sponse. Mučilo ga je zaupanje materino in očetovo. „Tako jih varam, — brez vesti, brez usmiljenja. Tu gledajo name, kakor na rešitelja, — a jaz ...“ Zaprl je knjigo in naslonil čelo v dlani. „Ali kaj hočejo od mene? Kdo jim daje pravico, da se oklepajo ravno mene? ... Neznosno je to življenje, preneumno; pri vsakem koraku se me prijemljejo

za suknjo; — ali se nisem še dovolj odtrgal od njih, ali se nisem še dovolj osamil s svojo brezdelnostjo, ničvrednostjo? Kaj ni mogoče, da bi se pogubil in uničil sam, ne da bi kdo pogledal za menoj?”

Bolnica je dihala lože, in oči so ji ostale zatisnjene. Stari Zadnik ji je pogladil lase raz čelo, obrisal ji z robcem potni obraz in potegnil odejo do vratú. Šel je parkrat po sobi, obstal pri oknu in odgrnil zeleni zastor. Zunaj je bil jasen jesenski večer. Na oddaljenem, meglenosinjem hribu so zadrhteli za trenutek poslednji solnčni žarki, trg pa se je potapljal v senco, čim dalje hladnejšo in temnejšo.

„Zakaj mi ne poveš, da si pustil vse pri miru, — da ne misliš napraviti nikdar ničesar? Saj ni potrebno, da se lažeš...”

Fran se je zdrznil in se ozrl s široko odprtimi očmi v očeta. Prvi hip ni vedel, kako bi odgovoril; prišla mu je na jezik navadna laž, — da bi se opravičeval in zagovarjal. „Čemu? Boljše je, da se naposled enkrat konča.“ A govoril ni tako mirno, kakor je hotel; ustna so se mu tresla in zamahoval je z rokami.

„In kaj bi bilo na tem slabega, če bi resnično pustil vse pri miru? Komu bi to škodovalo? Meni samemu prav nič. Jaz se počutim tudi tako jako dobro, ne potrebujem ničesar, ničesar ne... Ali bi pridobil kaj na svoji časti, na sreči, na zadovoljnosti, da se zakopljem v zaprašeno službo in se uklanjam in ubijam za ubogo plačo? Komu bi to koristilo? Ne brigam se, ali me gledajo ljudje po strani, ali se mi klanjajo. Jaz sem samemu sebi dovolj, — čemu skrbijo drugi zame in se vtikajo po nepotrebnem v moje stvari? Kaj hočete od mene? Čemu me izprašujete, čemu mi očitate?...“

Sestri sta strmeli vanj s širokimi očmi, kakor bi pripovedoval tuj, popolnoma neznan človek nerazumljive stvari. Oče si je pogladil z roko mehanično po sivem, globoko razoranem obrazu, oči pa so postale hipoma meglene in brezizrazne.

„Da, jaz sem slutil že od začetka, da nas uničiš ti sam, — ne bilo bi treba po-

vedati tako jasno... Naposled, sedaj je tako vse pri kraju; čemo bi še govorili?”

Obrnil se je v steno in umolknil. Fran je stal nekaj časa sredi sobe; hotel je izgovoriti še besedo; toda vzel je klobuk in odšel na cesto.

Očetovega odgovora si ni hotel razlagati. Vedel je čisto dobro, da ga na dnu srca razume, da mu je znano, zakaj uničuje tudi druge, ne samo sebe. Toda preiskovati se je bal, kje je njegova krivda in ničvrednost, ker je čutil, da bi se moral sramovati in zaničevati v dno duše. Samo nekaj težkega, žalostnega mu je leglo na srce, in zakril bi si najrajši oči in jokal.

V Maslenovi gostilni so se dolgočasili navadni gostje: Evstahij Flerin, davkar v pokoju, debel človek z bleščečo plešo in gromovitim basom, — kontrolor Slamica in davčni adjunkt Križaj, oba drug drugemu do pičice podobna, z enakimi rudečimi brki, mežikajočimi očmi in nenavadno porastlimi rokami, — poštar Brezina, ki je zazdehal vsak trenutek in si popravljal ovratnik pod tolstim podbradkom, — skratka, ljudje, kakoršne dobite proti večeru navadno po vseh malomestnih gostilnah. Za okroglo stransko mizo sta sedela davčni praktikant Golob in učitelj Slivar; prvega so krasile redke, svetlorumene in zato skoro nevidne, drugega pa goste, črne brkice. Niti na tem niti na onem ni bilo nič posebnega, kar bi koga na prvi hip zanimalo; dvoje povprečnih, vsakdanjih obrazov, kakor jih človek pozabi v tistem trenutku, ko jih je bil prvikrat zagledal.

Fran Zadnik je prisedel k njima. Čutil je potrebo, da govori o malenkostnih stvareh, kolikor mogoče oddaljenih od njegovega stanja, da posluša slabe dovtipe in stare, vodene anekdote.

„Prijatelj Zadnik, ti si jako shujšal, kakor se vidi,“ opomnil je Slivar in se prijazno nasmehnil. „Da, nesrečna ljubezen človeka ubija; ali ni tako, prijatelj Zadnik?”

„O čem govoriš?”

Pogledal ga je nevoljno in porinil kozarec od sebe, kakor bi hotel odvrniti neprijetne spomine.

„Mislili smo že skoro, da se ženiš“, nadaljeval je Slivar z zoprno sladkim smehljajem, da se je zdelo Zadniku, kakor bi lizal plesnive bonbone. „A sedaj se je vse razblistilo . . . Včeraj sem bil tam, in jako nezadovoljni so bili s teboj. Spoznali so te, dušica.“

„Ti misliš s tem . . .? Toda govori jasno, čemu so bili nezadovoljni z menoj? In na posled, — kdo je bil nezadovoljen?“

Fot. dr. Fr. L.

Schmidt: Marijino oznanjenje. (Slika v ljubljanski vojaški bolnici.)

Zadnik je zapazil na Slivarjevem obrazu vselej tisti osladni smehljaj, kadar je govoril ž njim o Pavli. Slišal je bil od daleč, da hodi učitelj za njo, ali Slivar sam je zatrjeval, da mu kaj podobnega niti na misel ne prihaja, — da je to zanj preneumno, prepoetično.

„Glej, taki ljudje, kakor recimo, gospa Božičeva ali gospodična Pavla, ljubijo kaj

trdnega, gotovega. A ti — kakor lilija na polju — ne seješ in ne žanješ . . . To se pravi, mi vsi vemo, da si velik ženij, toda, hm, to je samo duševna stvar, ki nima nobenega opravka z dobro službico in drugimi takimi vsakdanjostmi. Vendar potrebne so te vsakdanjosti, in da jih človek doseže, treba je sejati, veliko sejati, — četudi brez ženijalnosti . . . A ti, prijatelj, ne seješ nič . . .“

„To si slišal pri Božičevih?“

„Prav tako ne, a precej podobno. Izrazili so se bolj kratko in določno: da samo postopaš in da boš najbrže postopal vse svoje življenje . . . Oprosti!“

Zadnika je zasrbelo na dlani, ko se je ozrl v vodeni obraz Slivarjev in v njegove majhne, porogljivo mežikujoče oči. Hotel mu je odgovoriti srdito, ali izprevidel je, še predno je zinil, da bi se z vzburjenostjo samo osmešil. Pogledal ga je hladno in skomizgnil z rameni.

„To opravilo ti je pristojalo, kakor nalašč zate; kdo drugi bi ga ne dovršil tako dobro.“

„Kakšno opravilo?“

„Ti si jih vendar poučil o meni? Čemu bi jih puščal v negotovosti? . . . Prosim te, ne glej tako razjarjeno, — ravnal si popolnoma pravilno. Zakaj bi človek ne koristil samemu sebi, kadar se ponudi prilika? *Primum ego*, — drugi pa naj skrbé zase, kakor morejo . . . Naposled pa ne misli, da si mi napravil kdo vé kakšno škodo.“

„Da, da, — sedaj te razumem, sedaj te razumem . . . A motiš se. Ni bilo šele treba, da bi te ravno jaz opravljal . . . Nanesli so jim na ušesa, kar si govoril tisti večer, — sedeli smo prav tukaj, pri tej mizi . . . Spominjaj se, ko si se prepiral s Travnom . . . Prišel si v besnost in govoril čisto odkritosrčno. On te je zbadal po strani s tvojo leno ženijalnostjo, — no, naposled, ko sta se sprijela za resnico, zmerjal te je naravnost z vagabundom in izgublencem. Ti pa mu nisi ugovarjal, še celó ponosen si bil na te priimke . . . Tam v kotu pa je sedel Božič in se smehljaj, kakor ima navado . . . Sploh si pravil takrat jako čudne stvari. Razlagal si svojo filozofijo in svoje nazore. Dokazoval

si, da je vsak trud neumnost, ker ne koristi nikomur: „Čemu trpljenje in pehanje, ko na posled tako vse razpade, umrje?“ ... Nekdo ti je opomnil Pavlo, ti pa si samo zamahnil z roko in se malovažno nasmehnil ... „Čemú vse to? Jaz ne rabim nikogar, — naj se uniči vsak sam zase ...“ Zaglobil si se ves v svoj pesimizem in pozabil, da te kdo posluša ... Pa kakor se vidi, ne zanimaš se v resnici več zanjo ... ne, ne ... ne misli, da se tega veselim iz sebičnosti. Jaz, kakor sem ti povedal že velikrat, sploh ne mislim na take stvari; za to je še vedno časa dovolj ...“

Zadnik mu ni odgovarjal. Vzel je v roko časopis in prečital uvodni članek, a razumel ni niti besede. Sam pri sebi je ponovil gotovo desetkrat, ne da bi mislil pri tem kaj posebnega: „Kako bi moglo biti drugače? ... Kaj ni dovolj, da se odločim od njih, da stojim ob strani? Imeti me morajo pod sabo, da stopajo name, osramočenega, propalega ...“

Odšel je kmalu, ne da bi opomnil on ali Slivar z najmanjšo besedo o prejšnjem razgovoru.

Davčni praktikant se je pretegnil na stolu, privzdignil obrvi in se zasmel tako veselo, otroško, kakor bi zagledal hipoma nekaj nenavadno smešnega.

„To si ga pa umil ...!“

Slivarju je bil ta smeh neprijeten; gledal je nezadovoljno predse in molčal. Nato pa se je pridružil uradnikom, ki so razpravljali za sosedno mizo o visoki politiki.

IV.

Oče in Fran sta bdela še pozno v noč. Drugi so spali na blazinah, razmetanih po vsej sobi in pregrnjenih z luknjastimi, že zelo razrabljenimi rjuhami. Sedaj pa sedaj se je začul zaspan vzdih, ali pa je kdo hipoma zamahnil z roko, vzdignil glavo in izgovoril v sanjah nerazumljivo besedo.

Kadar sta slišala z materine postelje neznamen šum, vstala sta oba in hitela po prstih k bolnici.

„Kaj bi radi, mama? Ali vam je slabo?“

Odprla je oči in se ozrla z meglenim, trudnim pogledom.

„Oh ... ne, nič ni ... Pustita me ...!“

Stala sta še nekoliko časa ob postelji, popravljala odejo, četudi je bila že dovolj v redu, in strmela tiho v potni, izsesani obraz z upadlimi lici in ostrim, mrliškim nosom.

Med sabo nista govorila ves večer. Oba sta čutila, da sta se po popoldanskem razgovoru oddaljila drug od drugega, da je vstalo med njima nekaj temnega, česar ni mogoče več prodreti. Franu je bilo tesno in mučno. Kadar je pogledal nehoté na očeta, v globoke črte na njegovem čelu in obrazu, v nenavadno mirne, od žalosti in trpljenja utrujene oči, zdelo se mu je, kakor da mu sega v prsi mrzla, jeklena roka. „Hudodelstvo je bilo to!“ izgovoril je skoro glasno in sam se je prestrašil svoje misli.

V zvoniku je bila ura z zamolklim, a melodičnim glasom, kakor da tipa kdo zunaj v noči na struno vijoline, — polagoma, z bojaznijo.

„Zakaj se ne odpravite spat? Jaz ostanem do jutra ...“

Oče je vstal in šel parkrat po sobi; naposled se je sklonil nad vzglavje in poslušal.

„Sedaj so bolj mirni ... Torej jaz pojdem gor; kadar boš utrujen ali če bo morda treba ... iz kakšnega drugega vzroka, pa me poklič!“

Fran je ostal sam. Postavil je stol ob materino postelj in se naslonil s komolcem na blazino.

Kakor bi jih radovoljno prizval, stopali so predenj najlepši trenutki iz jasnih minulih let. Prizori, na katere se pozneje nikdar več spominjal ni, vstali so hipoma pred njegovimi očmi, brezskrbni in srečni, vsi prepojeni in pretkani z najlepšo solnčno svetlobo. Takrat še ni živel svojega življenja —, lahko se je naslanjal pri vsaki malenkostni skrbi na druge, ki so delali in skrbeli zanj ... In ne da bi se zavedal, stisnil je z obema rokama velo materino desnico in se je dotaknil z vročim čelom. „Oh nikdar več jih ne bo, nikdar več tistih mirnih, lepih časov ...“

Sam sredi med ljudmi, sam in izgubljen, in v meni ni ne moči, ne tolažbe . . .“

Očital si je to „otroško sentimentalnost“, ali kljub temu mu je bilo pri srcu žalostno in tako sladko ob jednom, kakor še nikdar prej.

Mati se je ozrla nanj, razjedena ustna so se ljubeče nasmehljala.

„Ali si ti pri meni? Kaj nisi nič utrujen?“

Fot. dr. Fr. L.

Schmidt: Sv. Barbara. (Slika v cerkvi velesalski.)

Hotel ji je reči nekaj iskrenega, ljubeznipolnega, pa ni dobil besed in sklonil se je niže k njej in jo božal po čelu.

„Ravnokar sem se vzbudila in, — misli si, Fran, kaj se mi je sanjalo . . .! Ležala sem nekje visoko gori v črni in posrebreni rakvi, in vse polno lučij je gorelo. Vi pa ste stali naokrog in vsi ste bili tako srečni in veseli, kakor bi se odpravljali na svatbo . . .“

„Mama! Mama!“

Solze so se mu udrle iz očí in stiskal ji je roko in jo poljubljal.

„Kaj hočemo brez vas, mama? Kdo nas bo ljubil?“

„Ti jim ostaneš, Fran; zato mi ne bo pretežko, kadar umrjem . . . Ti jih boš tolažil, samo nate se bodo opirali. Ti sam boš njihova mati in njihov oče in jedina prihodnjost . . .“

Govorila je zmerom bolj počasi in z muko, in trepalnice so se polagoma strnile. Smehljaj je stal na licih in ustna so v polsanjah še vedno lahno trepetala.

„Samo nate se bodo opirali . . .“

Fran je čutil v sebi nekaj čudovitega, silnega, kakor bi se vse njegove moči potrojile, njegov razum zbistril, kakor bi izginil iz njegove duše hipoma vsak dvom in nepokoj, kakor bi stopil s tem trenutkom resno in krepko na trdna tla.

„Ti sam boš njihova mati in njihov oče in jedina prihodnjost . . .“

Izprva sam ni mogel natanko razumeti mogočnega preobrata v svojem mišljenju in v svojih čutih. Toda prejšnje zdvajanje in nepotrebno, mučno razmotrivanje samega sebe, svoje „zapuščenosti“ in „brezpomembnosti“ se mu je zazdelo smešno in malenkostno. Takoj v prvem hipu ni mogel jasno razbrati, kaj se je zgodilo ž njim, a vedel je določno, da je stopil na prag novega življenja, z doslej neznanimi dolžnostmi, in da se je napolnila pusta praznota v njegovi duši.

* * *

Zjutraj je mati umrla. Gube na obrazu so se hipoma poizgubile, in vsem se je zdelo, kakor da je zatrepetal na licih solnčni žarek. Trepalnice so se zatisnile same, samo smehljajoča ustna so ostala lahno odprta.

Oče je sedel ob postelji s sklonjeno glavo in povešenimi rokami, sestre so jokale in begale iz sobe in zopet v sobo kakor brez zavesti. Na pragu in krog postelje so stale sosede, vzdihovale in tolažile in dajale dobre svete. Nekdo je privezal mrliču bel robec krog obraza in drugi je priganjal, da je

treba truplo takoj umiti in preobleči. Od domačih ni vedel nihče, kaj bi bilo treba in „kaj se spodobi v takih slučajih“. Stali so ob strani in se ogibali tujim ljudem, ki so si dajali nenavadno veliko opraviti, — in čutili niso za vso to radovoljno pomoč najmanjše hvaležnosti. Zdelo se je, kakor da jim jemljejo po sili in onečaščajó ljubljene mrliča.

Fran se je odpeljal na vse zgodaj v mesto, da naznani sestri, kaj se je zgodilo, da brzojavi starejšemu bratu in da dobi denarja. Vsak trenutek so mu stopile solze v oči, pa ni čutil tiste obupne žalosti, ki uničuje telo in leži na srcu kakor težak, mrzel kamen, katerega ni več mogoče odstraniti.

Kakor na večer pred materino smrtjo, obšla ga je zavest moči in mirne, neizogibne, a prijetne dolžnosti, ko je videl obupane otroške obraze in plašne oči svojih dragih.

„In jaz, ničvrednež, jaz sem mislil samo nase, obžaloval samo sebe, raziskoval in študiral svojo malenkostno, afektirano nesrečo in iskal, kam bi se naslonil sam...“

* * *

Čez teden dnij se je prišel poslavljat k Božičevim. Veselilo ga je, da ni našel tistega hlinjenega, oficijelnega sožalja, kakoršno kažejo znanci navadno o podobnih prilikah. Gospa mu je stisnila roko, pogledala mu v oči in ni izgovorila besede o materini smrti. Zapazila pa je njegov moški, resni, odkriti izraz, kakor ga ni videla nikdar prej na njegovem obrazu.

„In tako torej odhajate na Dunaj?“

„Da; treba je, da še dovršim, kar moram dokončati; doma me čakajo... Oče so stari,

onemogli in sestre so še premlade. Sedaj je na meni in na mojih bratih, da se ne razkropimo in ne pozabimo drug drugega...“

„Kaj mislite pustiti poezijo in umetnost?“

„Čemu? A sedaj se mi vidi precej drugačna kot doslej. Igral sem se sam s seboj, in kar sem delal, to je bilo samo iz nekake maščevanjaželjnosti, iz mržnje do sveta in ljudij. Hotel sem samo pokazati, da sem k čemu sposoben... Sedaj pa je stvar vsa nova: moja dolžnost je, da dam drugim, kolikor jim morem dati iz svojih talentov in iz svojih močij, — in kar je naravno: drugi mi vrnejo, kar pristojá meni... Oh, jaz sem bil velik sebičnež: zahteval sem od sveta svoj delež, toda svojih močij mu nisem hotel dati...“

Gospa ga ni poslušala posebno pazljivo; videla mu je na obrazu natančneje, kako se je izpremenil, kakor pa bi razumela iz njegovih besed.

Dve leti pozneje je nastopil službo v sodniji. Starejši brat je prišel domov in pomagal očetu, ki je le počasi pozabljal na silno nesrečo, na materino smrt. Od Frana niso pričakovali denarja ali kakšne druge pomoči; — toda ko je vstopil v službo in so govorili povsod o njem s častjo in priznanjem, zdelo se je, kakor da je prišel v družino poseben čut zadovoljnosti in blagostanja, in gledali so nanj s ponosom in ljubeznijo.

Fran pa si je očital zadnje čase, da je postal otročji in sentimental. Pisal je Pavli visokoteča, ljubezni in poezije polna pisma. A kar je posebne opomnje vredno: ona mu je prav tako sentimentalno odgovarjala. Samo na vejice in pike ni pazila preveč natančno, česar pa ji Fran doslej še ni očital.

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal *Podgoričan*.)

(Konec.)

X.

Četudi je Agato izgnal Štempihar sam, vendar ga je jako mučila misel, da mu je šla hči od hiše. Ko se je vračal s kolodvora

Fot. dr. Fr. L.

Schmidt: Sv. Dominik (Slika v cerkvi velesalski.)

domov, tedaj mu je ta misel ne samo pregnala jezo do otroka, ampak ga navdala tudi s skrbjo: „Kako pa sedaj?“ Najprej je sklenil poslati Dorko v gostilno na Agatino mesto.

Štempihar ni bil mož, ki bi se bil strašil vsake neugodnosti ali zapreke. Toda po-

„Dom in svet“ 1898, štev. 24.

slednji dogodki so nanj udarjali mah na mah, in pod takimi udarci se razdrobi tudi trda skala.

Prvikrat v življenju mu je odločno rekla zavest: „Nisi prav ravnal.“ A z druge strani se mu je oglašala: „E — jaz sem gospodar, ona me je hotela goljufati, okrasti — moj otrok — mene — očeta!“

Zares hud notranji boj je vihral v Štempiharjevih prsih, ko se je peljal proti domu. Doma se je pa grozno jezil nad vsem, kar mu je prišlo naproti: nad živalmi, nad posli, nad otroki. Posebno je vršalo med njim in med ženo.

„Ti si ji dajala potuho, zato je taka.“

„Ti pa hočeš vse otroke ugonobiti, ker nimaš ž njimi nobenega usmiljenja.“

„Vso hišo mi hočete razdejati, še blago mi hočete odnesti.“

„Vsak oče dá vendar kaj svojim otrokom, da gredó iz hiše pošteno in se kam pripravijo, samo ti hočeš drugače. Kaj govoré ljudje, ker je pri nas tako! Oh, kar domov bi šla . . ., kar vsi pojdemo od hiše, če boš tak.“

To je bilo Štempiharju preveč. Rekel ni nič, ampak zaloputnil vrata zgornje sobe, kjer sta bila z ženo, in šel v klet. Hotel je biti sam, pa tudi ohladiti si v vinu jezo in žalost, ker sta ga pekli.

Proti večeru je Štempihar že zvedel, kam jo je bila mahnila Agata, in kaj vse ljudje govoré. To je bilo novo netivo za njegov notranji ogenj. Zdelo se mu je v divji domišljiji, da se mu podira hiša in da se hoče nanj zrušiti in ga pokopati. Glava ga je bolela, notri ga je dušilo: „Ven, ven!“ ga je gnalo, in šel je ven kakor iz navade proti kolodvoru, ko se je bila storila že tema. Nekoliko časa je hodil tako, ogibaje se ljudij; naposled jo je zavil malo v stran.

Srednje visok grm je rasel, in okrog njega je bila mehka travica. Štempiharja je vabilo semkaj, da bi malo legel in počil. Nekam zadovoljen se je stegnil poleg grma, da ga ne bi nihče mogel opaziti, in je uprl vročo glavo ob roko. Utrujenost, zaužito vino, hladni zrak — vse to je pokazalo kmalu svojo moč s tem, da ga je zazibalo v spanec, a ob enem mu napravljalo hude sanje.

Čez polnoči je že bilo, ko so pri Štempiharjevih še vedno bdeli. „Kje so ata? Kje so ata?“ Tako se je glasilo po hiši sem in tje, ker niso nikjer mogli najti gospodarja. Poslali so bili tudi na kolodvor pogledat za njim, a ni ga bilo. Šele proti jutru ga je našel hlapec, a spravil ga je le z veliko težavo domov. Mož je komaj šel, opiraje se na hlapca, a kar je govoril, je bilo zmešano.

S strahom so pričakovali domači poročila o očetu. Ko je prišel domov oprt na hlapca, opazili so na njem močno izpremembo. Srpo jih je gledal in se po njih oziral, kakor bi se jih bal. „Kaj mi hočete? Pustite me, saj vas tudi jaz pustim! Naj le gre Agata, naj le gre, nič ne branim!“

„Oh, očetu je slabo“, zakliče Albinka vsa v solzah, in hipoma se je razlegnil obupni ženski jok po veži. Sin je pa poleg stal in ni vedel, ali bi se tudi sam jokal ali kaj svetoval, ali kaj pomagal. Mati je odločila, da mora oče v posteljo, in to je bilo res najbolj potrebno, zakaj moža je treslo po vseh udih, in bil je smrtno bled. Z združenimi močmi so ga spravili v posteljo; védel se je, kakor bi ne imel nobene volje.

Štempiharica je bila dovolj izkušena, da je kmalu izprevidela, kako je ž njenim možem. Spoznala je, da je bolan, morda celo nevarno, in zato je poslala opoldne po zdravnika v bližnji trg. Ko je ta za nekaj ur prišel, ogledal si težko sopečega bolnika in pozvedel o prebiti noči, bila mu je bolezen jasna, in napovedal je pljučnico, za katero treba največje skrbi, ker je ta sicer glavna, a ne jedina njegova bolezen.

Pri Štempiharjevih je bilo sedaj žalostno življenje. Nikomur se ni ljubilo delati, ljudje so maloštevilno pa tiho prihajali v prodajal-

nico in odhajali, v gostilno pa itak med tednom niso zahajali. Nekateri so privoščili Štempiharju bolezen, nekateri so ga pomilovali. Bolezen je bila res huda. Vročina je nekaj dnij rastla, in bolniku se je mešalo. Govoril je vse vprek, včasih je podil domače od sebe, včasih jih klical nazaj, včasih je molil, včasih klel. Ko se je pa vrnila zavest, bil je oslavljen, da se mu je malo poljubilo govoriti. Četrty dan bolezi so prišli z Bogom, tako je želel bolnik in tudi zdravnik je rekel, da je prav. Zopet je šla govorica po okolici, a ljudje so ga že mileje sodili in mu niso želeli smrti. Še tisto popoldne so prišli vsi otroci k njemu in tudi Agata je prišla, ker so jo poklicali k bolnemu očetu. Bolnik je je bil vesel in ji podal roko, hči pa ga je s solzami prosila odpuščanja.

„O, ata, saj vas bom slušala, saj ne maram iti nikamor, da le ne umrjete!“

Zares je bila misel na smrt temeljito izpremenila položaj pri Štempiharjevih, ne samo pri otrocih, ampak tudi pri očetu samem. Hitro sicer ni šlo pri možu trdega mišljenja, in gospod župnik si je dolgo prizadeval, pripraviti ga, da je naredil oporoko, a naredil jo je le in določil deleže hčeram, ako se omožé in odidejo iz doma.

Ko je bilo to v redu, je rekel pozneje bolnik ženi:

„Ne bom več branil hčeram omožiti se, ako bodo hotele. Naj storé po svoji volji in naj bodo srečne.“

Agata bi bila tega poročila iz srca vesela, ako bi ji ne bila pred očmi smrt očetova. Nevarnost je bila še vedno velika, zdravnik je zatrjeval, da ne more še reči, kako bo; sedmi ali osmi dan se bo videlo.

Prišel je nedelje večer. Bolnik je ležal v omotici in težko sopel. Včasih je hotel zakašljati, a ni mu dalo. Obraz mu je bil nekaj časa vroč in rudeč, a nato bled, in mrzel pot mu je stopil na čelo. Včasih je mož vendar močnejše zasopel, videlo se mu je, da le z veliko težavo, in v grlu mu je grgralo.

„Ata bodo umrli, ata že umirajo“, zavpila je Agata, in po celi hiši se je raz-

legnil jok, vsi so skupaj prileteli s svečami, jokali in ihteli in molili. Poslali so po gospoda župnika, ki jih je malo pomiril, a naposled tudi sam začel moliti.

„O, oh, kako peče!“ vzdihnil je bolnik, in žena mu je hitro ponudila v kozarcu vodo, katere je požrl par kapljic.

O polnoči je bolniku odleglo, zaspal je, sopel mirneje: župnik je odšel domov, poprej pa potolažil domače, češ, da bo skoro gotovo jutri že boljše.

Res je bilo boljše, ker bolnik je spal dolgo, in ko se je dopoldne vzbudil, čutil se je mnogo krepkejšega. Vsem se je povrnilo upanje, in ko je naslednji dan prišel zopet zdravnik, je potrdil, da se je bolezen že odločno obrnila na boljše.

V štirih tednih je bil Štempihar zopet zdrav kakor prej, in lahko rečem, še bolj kakor poprej, zakaj bil je ozdravljen tudi po srcu in po duši. Besede ni hotel snesti, katero je bil dal v bolezn, in tako je bil prvi znameniti dogodek v kotu — ženitev na kolodvoru.

„Ako upata, da bodeta srečna, po bodita! Agati dam gostilno; dosti me je stala, zato mislim, da je zanjo dosti velika dota, ker nas je veliko.“ Bila je velika gostija, ker Štempihar je hotel pokazati, da kaj ima, a Glupeč tudi ni maral ženiti se po beraško.

Sedaj, ko je vel drug veter na Štempiharjevini, oglasil se je tudi Petičar. Ali se mu je vnela vnovič ljubezen ali kali: nekega dne je prišel snubit — Dorko —, in čuda, vse je šlo gladko; samo pri doti so morali vsi prijenjati, da so naposled udarili v roke.

„Dè-te, to se jim mudi! Štempihar se podviza popraviti, kar je poprej zamudil“, rekli so ljudje, ki so odobravali njegovo ravnanje.

Morda bi bila prišla tudi Albinka na vrsto za možitev, ako bi se ne bilo zgodilo nekaj nepričakovanega. Veliki lesni trgovec, ki je oskrboval lesno trgovino po tistih krajih daleč na okrog, prišel je zaradi nerednostij v sodno preiskavo; zato je vsa njegova kupčija kakor tudi njegovih zaveznikov kar obstala. A dolgo to ni moglo biti

tako, ker je naš kot od nekdaj dajal mnogo lesa. Tedaj pride nekega dne tuj trgovec in se ustavi pri Štempiharju. Nagovarjal ga je, naj začne lesno trgovino, za katero je sedaj prav ugodna prilika. Štempihar si je nekoliko pomišljal, ker je bil vajen le domače trgovine; a naposled se je udal.

Začel je lesno trgovino in zato je bil mnogokrat iz doma, včasih po cele tedne. V takih razmerah mati ni mogla pustiti Albinke od doma, dokler ne bi porastle druge hčere za pomoč.

Lesna trgovina je tedaj šla dobro, zato je sklenil Štempihar popustiti dosedanjo trgovino in držati se nove. S tem se je hotel tudi umakniti vsem praskam z zadrugo, kar je storil tem rajši, ker se ni izplačalo za mali prislužek ukvarjati se s „kramarstvom“, kakor je rekel.

Ko je stopil Štempihar s kupčijo na drugo polje, ponehala je napetost, ki je bila med njegovimi privrženci in med zadružani. Saj niso imeli več vzroka prepirati ali sovražiti se med seboj. Če je pa kdo spominjal se tega ali onega iz prejšnjih časov, izkušali so razlagati si tisto na dobro stran. Štempihar je rekel o zadrugi:

„Vsak si pomaga, kakor si vé in zna. Nespametni bi bili, ako bi blago plačevali drago, ako ga lahko dobé po ceni.“

Zadružani so se pa menili o Štempiharju: „Mož je pameten. Ne more se z nami bôsti; rajši je šel na drugo pašo.“

Trgovina se je Štempiharju čim dalje širila. Potreboval je tudi dokaj ljudij v gozdih in pri vožnji in jemal same domačine. Tako so imeli ljudje zaslužek, ker je bilo plačilo dobro in pošteno.

* * *

Več let je minulo za temi dogodki. V našem kotu je zadruga najlepše procvitala, njeni prvotni nasprotniki, ki so ji hoteli kljubovati, so vsi propadli razven Štempiharja, ki se ji je modro umaknil in se lotil druge koristne kupčije. Tudi s kmetijo se je bavil, ali bolje: njegova družina se je ž njo ukvarjala in pri tem delu najlože poza-

bila prejšnjih časov. Oče in mati sta šla že dobro v leta. Albinka se je omožila daleč iz domačega kraja, a kar je bilo mlajših, so bili že odrastli in so pridno delali.

V nedeljo popoldne po litanijah so se zbirali možje pred velikanskim združnim poslopjem. Boštjančičev Miha, star znanec Štempiharjev, je srečal na cesti Štempiharja:

„Ej, Francek, pa pojdi še ti z nami! Kaj bi bil zmerom tak? Pozabi, kar je bilo!“

„Pusti, Miha, pusti me! Saj veš, da ne morem. Privoščim vam vse dobro, a zraven vas ne morem biti.“

Miha mu je segel v roke pa je šel naprej v združno poslopje. V dolgi dvorani je bila zbrana vrsta mož kakor v cerkvi. Zopet je bil govornik na odru kakor nekdanj, ko se je zadruga snovala. Govoril je o kmetiški samoobrambi. Kazal je, kako skrbi za druge stanove država, kako uradnikom povišuje plače, delavcem lajša delo in jih preskrbljuje za starost, trgovce brani z ostrimi postavami in jim odpira novih virov z železnicami, rokodelcem daje delo za armado in jih druži v skupine, da se lože vzdržujejo v boju za obstanek: le kmet je osamljen, zapuščen, pač pa silno obložen z davki. Ker mu nečejo pomagati drugi, pomaga naj si sam. Ko imajo vsi stanovi boljše zaslužke, plačajo naj kmetu dražje njegovo blago: živino, mleko, žito in druge pridelke. A tega ne more storiti jeden kraj, marveč le cela dežela, pokrajina: vsi kmetje v pokrajini morajo prodajati pridelke po taki ceni, da lahko tudi sami živé kot ljudje. Zato niso dovolj posamezne zadruge, marveč cela dežela mora

biti ž njimi preprežena in vse morajo biti med seboj združene. Tedaj lahko same določijo ceno pridelkom, same prodajajo in se ognejo dobičcarskih prekupcev, pa tudi kupujočim ljudem pomagajo, zakaj druginjo delajo večinoma le nenasitni prekupovalci.

„In glejte“, tako je sklenil svoj govor govornik, „danes smo že dosegli ta krasni uspeh. Cela kranjska dežela je preprežena z zadrugami in vse so združene v veliko ‚Zvezo‘. Ta nas brani, v tej smo močni, nepremagljivi. Naj se nam ne očita, da smo uničili veliko trgovcev. Trgovec se lahko loti drugačnega dela, saj ga je dovolj, in svet je velik. Slovenci imajo od nekdanj to napako, da bi radi obogateli, toda le s tem, da si izkoristijo svoje brate. Prav zato smo tako na slabem. Naši se lotijo k večjemu kake gostilne ali prodajalnice, ker tu je treba malo dela in kapitala, a dobiček je velik. Zakaj se pa ne lotijo večjega obrta, zakaj ne zidajo tvornic, da bi imelo ubožnejše ljudstvo kaj zaslužka in bi nas ne tlačili tujci? Zadruge so in še bodo premenile značaj našega ljudstva, zadruge bodo postavile kmeta na ono stopinjo, da bo njegova beseda in volja odločilna med drugimi stanimi. Zato kličem h koncu v veselem pogledu na boje in na napredek naše zadruge: Živela naša zadruga, živela srečna bodočnost našega kota, živela srečna bodočnost našega slovenskega kmeta!“ Mogočno je odmevalo po dvorani, veselje je burno plalo v srcih vseh navzočih, pa saj tudi po pravici, ker tu se je kazala njih moč in so se očitno videli uspehi združenih slovenskih kmetov.

Prijateljici.

Odhajala si v tuji svet,
Le „z Bogom!“ si mi djala,
In nič v slovo za dolgo pot
Roké — mi nisi dala.

Oj „z Bogom!“ kličem ti v slovo,
Obe — ti nudim roki;
A ne dosežem te nikdar
V gomili — pregloboki.

Posavska.

Drobtine.

(Spisal *Janko Barlè.*)

IV. Pri peči.

Pozdravljena ti, starikava peč, katera si danes prvikrat razprostrla blagodejno toplino po moji sobici! Nekako prenovljen sem in diham novo življenje. Jednega navduši lepa cvetoča pomladanska narava, drugega tiha zvezdnata noč, mene si navdušila ti, stara dobra znanka in tovarišica. Bal sem se že za tebe tam poletu, da te ne vržejo za vedno iz moje sobice in postavijo tje v kot drugo, bolj gosposko. Prišel je res pečar in bilo mi je hudo, ko te je razdiral, a moral se je sam osvedočiti o tvoji vrlini, sestavil te je zopet, in zopet te zrem v stari obleki, kakor sem te zrl in gledal že nekoliko let. Mnogo zimskih večerov sem preživel v tvojem društvu, v tvoji notrinji je gorelo, a v mojem srcu je bilo tudi toplo. Snoval sem razne načrte, hotel marsikaj napraviti in ustvariti, pretekla je zima, ohladnela si ti, ohladnelo je tudi moje navdušenje, in načrti — ostali so načrti. Odhitel sem pod milo nebo, pozabil, kar sem snoval. Sedaj sva se zopet sprijateljila. Prvikrat si zakurjena, in dobro čutim vonj dima v sobici. Ugoden mi je, in vselej, ko zrak vase potegnem, zdi se mi, da se vračajo sanje, stari načrti; s teboj sem se ogrel tudi jaz. Uho mi dobro sliši plapolanje plamena v tvoji notrinji, polence pregori in se premakne, a prijetna toplina me boža po licu. S teboj se mi je priljubila sobica in hvaležen sem ti za to. Žal mi je le, da sem še moral čakati, da me ti zopet ogreješ in navdušiš. Kako se pač razlikujemo od tebe, ti starikava peč, pojedinci in celi narodi! V tebi že davno plamen pogasne, a ti še zadržiš svojo toplino: pri nas pa mine prvo navdušenje, a ž njim pogasnejo prečesto lepi načrti, krasne osnove in se ne vrnejo nikdar več. — — —

V. Posušene cvetlice.

Včasih posvetim kako urico jedino sebi. Prevračam po svoji sobici, urejam razne predalčke, pospravim neurejene papirje, zložim prišle knjige in časopise in se pri tem sam s seboj najbolje zabavam. Nimam rad, če me takrat kdo moti. Marsičesa se tedaj spomnim, kar sem že zdavnaj pozabil, in marsikatera obledela slika ali dogodek stopi mi zopet jasno pred oči. Postanem nekoliko, zamislim se malo, potem pa zopet dalje prevračam in urejam.

Cvetke sem od nekdaj rad imel, bral jih po travnikih in gozdih, sadil v vrtu in gojil na oknu in v sobi. Nekatere so mi še posebno priljubljene, in take sem dajal v knjigo in posušil. Sčasoma se jih je precej nabralo. Ni dolgo, kar sem jih pregledaval. Bilo je tu belih, baržunastih planink, rudečega ruševja, plavih potočnic, raznobojnih klinčkov, ponosnih vrtnic, ponižnih vijolic, ljubkih marjetic, dišečih šmarnic, vitkih zvončkov in drugega raznega poljskega in gozdnega cvetja, kaj bi ga našteval! Ogledal sem si cvetko za cvetko, spominjale so me raznih krajev, raznih dogodkov, raznih oseb. Koliko spominov se mi je obudilo na jedenkrat v duši, spominov sladkih in bridkih! In zdeli so se mi ti spomini kot one cvetke, katere sem premetaval. Cvetke so bile razne, nekatere so obledele in izgubile svojo živo bojo, druge so se mi pokazovale v isti lepoti, a nekatere so bile celo lepše, kakor so bile takrat, ko sem jih trgal ali dobil. Tako so tudi nekateri spomini že ohladneli, drugi so stopili pred mene v isti sliki, nekateri so se mi prikazovali v pesniški svetlobi. Podprl sem si glavo z roko in se, gledaje v one posušene cvetke, zamislil. Mislil sem, mislil, in oko mi je zrlo kraje, kjer sem preživel mladost, slika se je vrstila za sliko, vstajale

so pred menoj drage, dobro znane mi osebe, pogovarjale so se z menoj in me pozdravljale iz davne preteklosti. In dolgo sem tako slonel in mislil, a srce mi je vstrepetavalo od tihe sreče. Ko sem se zopet predramil, poduhal sem one cvetke, a lepi duh, s katerim so nekdanj osveževale naravo, izgubil se je že davno, cvetke so bile suhe. Prav tako so že davno minule lepe ure mojih mladih let, a na nje ostali so mi samo — spomini.

VI. Na Martinov večer.

Lepo društvanje nas je bilo v prostorni kleti. Nad nami se je razprostiral počrneli obok, a ob straneh so se vrstili v dolgem redu večji in manjši sodi. Glas je nekako tajinstveno donel, a po kleti se je prostiral ugodni vinski duh in prijetna toplota. Nekoliko sveč, katere smo postavili na sode, so razsvetljevale prostor, tema je pobegnila za sode in v kote in bila ondi še bolj črna in neprozorna. Zato se je od veselja in zadovoljstva nad obilno letino svetilo lice dobrega gospodarja in se to veselje izraževalo tudi na naših obrazih. Kupice so bile pripravljene, in stopili smo k velikemu sodu, kateri je s svojim okroglim trebuškom precej osvojil naša srca in si pridobil naše spoštovanje.

Gospodar je obrnil malo pipico, in v kupico je tekla že precej čista tekočina. Obrnil je kupico proti svetlobi, poduhal, pristavil na ustnice, poskusil jedenkrat, dvakrat, pokimal z glavo in dejal:

„Čast, — mošt se je dobro obnesel in zaslužil je, da se od sedaj zove vino. Pozdravljam vas gospoda z novim vinom!“

In dal je kozarček svojemu sosеду, okroglemu gospodu, s čegar lica je sijala dobrota in zadovoljnost. Lice se mu je zao-krožilo, očesi zalesketali, vzdignil je kozarček in rekel takó:

„Pozdravljam te, vinčece mlado, in želim, da bi mnogim gasilo žejo in namakalo suha grla!“

Izpraznil je, pomajal z glavo v pohvalo, natočil kozarček in ga podal sosеду, dolgemu gospodu s posivelimi lasmi. Ta je pa prijel kozarček in dejal:

„Pozdravljam te, vinčece sladko, in želim, da bi mnogim preganjalo skrbi in razveseljevalo srce!“

In kozarček je bil prazen, a ko je bil zopet poln, prijel ga je resen gospod s sivimi lasmi in dolgo belo brado, vzdignil ga kvišku in pristavil:

„Pozdravljam te, vinčece zlato, in želim, da bi mnogim oplemenjevalo srce, zamorilo strasti in sovraštvo in vzgojilo ljubezen, odkritosrčnost in nesebičnost. Naj bi te cvetke v njihovih srcih cvetle tudi tedaj, ko tebe, vinčece, več ne bo!“

„Tako bodi!“ je jednoglasno odmevalo po kleti, ko je starček dovršil. Jaz sem se pa spomnil treh rojenic v narodni povesti, in kakor se je ono izpolnilo, kar je tretja rekla, tako sem želel, naj bi se izpolnilo ono, kar je govoril tretji govornik. In tedaj naj bi hodil celi svet pokušat ono vinčece v sodu! — — —

Za up!

Od nekdanj so že pevci peli
O upu, ki jih goljufá;
Ti ga slavili, drugi kleli,
Ker rad se ž njimi poigrá.

Med roj zaupnih teh poetov
Naj tudi jaz se uvrstim,
Ne bom sicér dajal jim svetov,
Na tó pa le odgovorim:

„Zakaj na novo up nam stari
Rodí se dan za dnem in mrè?“ —
Človeka up zató prevári,
Da znova upati pričnè.

Zdenčan.

V albanskih gorah.

(Potopisni spomini iz rimske okolice. — Po svojem dnevniku priredil *dr. A. Karlin.*)

(Dalje.)

IV. Tusculum.

Dort, wo die Lüfte sind
reiner,
Noch immer steht mein
Sinn dahin —
Zu den Bergen der Lateiner.

Rückert.

Pohitel sem zopet za vodnikom, ki me je, — kakor sem kasneje spoznal iz pogovora z njim — že težko pričakoval. Kajpada, rad bi bil danes še kje drugodi kaj zaslužil. Zasedem torej zopet lenega, v udarcih utrjenega dolgoušnika, in šlo je zopet počasi, prav počasi z velikim trudom oslarjevega biča na desno po senčni gozdni stezi kvišku. Po kake pol ure trajajoči ježi sva dospela na majhno planoto, kjer so se kazale razvaline starinskega ozidja. To so že ostanki starega Tuskula, omeni mi vodnik. Kmalu potem kreneva iz gozdne steze na starinsko, s štirivoglatim kamenjem potlakano pot. To je stara cesta, po kateri so se vozili najznamenitejši Rimljani v tuskulsko letovišče. Še nekoliko naprej, in že sva pri amfiteatru, ki je bil še zunaj nekdanjega mesta. Sedemdeset metrov je dolg in dva in petdeset širok; arena pa meri osem in štirideset metrov na dolgost in devet in dvajset v širokosti. Bogatini so pač hoteli živeti tukaj po letu tako prijetno in razkošno, kakor po zimi v Rimu. Zato so si pozidali tod na okoli več gledališč. Više gori ugle-daš še dandanes precej dobro ohranjene razvaline starega gledališča, ki ga je dala izkopati sardinska kraljica-vdova leta 1839. Kopeli, vodovod, hladnice se morejo še razločevati na raznih krajih.

Tusculum je bilo staro, trdno, znamenito mesto, razprostirajoče se po rebro gorovja latinskega na desnici nekdanje latinske

ceste. Na vrhu mesta je bil trdno obzidan in zavarovan grad. Ko je mesto postalo rimski municipij, pozidali so si ondotni patriciji in bogataši v okolici mesta letovišča zaradi prijetne lege, čistega zraka in nekoliko tudi zaradi krasnega razgleda. Zato je dandanes med grmovjem in drevjem tod na okoli vse polno razvalin, spominjajočih nekdanjih časov slave in razkošja.

Ali midva, dragi čitatelj, se ne bodeva uglabljala v raziskavanje pomena teh starih raztresenih zidin, ne bodeva ugibala, kateri nekdanjih znamenitih mož je imel tu lastninsko pravico, postojva le nekoliko pri najbolj znanih razvalinah letovišča Ciceronovega, 'Tusculanum' imenovanega.

Ciceron sam pripoveduje rad o svojem krasnem letovišču, katero je bilo na podanku pogorja tako, da se je raztezalo daleč doli v ravnino, kjer je namakala posestvo Marrana. Vodeno silo je napeljal na razne kraje. Spodnji del svojega posestva je imenoval „akademijo“, Platonu v spomin, gorenji del pa „licej“ v spomin Aristotelu. Dragocene mramorne sohe, relievi in slikarije so krasile Ciceronovo vilo, tako da jo je lastnik sam rad primerjal z „otoki blaženih“.

Tuskulsko letovišče je prišlo pri rimskih bogatinih tako v navado, da so ondi čestokrat bivali najznamenitejši možje. Kras, Pompej, Hortenzij, Lukul, Brutus itd. so se tod senčili ob vročih poletnih dnevih.

Kasneje v dobi rimskih cesarjev so se nasadi povzdignili in razširili, zakaj tudi cesarji so radi dihal tuskulski zrak. Dve cesti, ki sta še sedaj deloma ohranjeni, vodili sta v mesto. Na mnogih krajih se še poznajo štirivoglate kamenite ploče, s katerimi je bila cesta potlakana.

Blodeč po tem grobišču nekdanje slave sem opazil tudi ostanke starega ribnika (pi-

scina), pri katerem je še nekaj dobro ohranjenih slopov. A bolj kakor vsa ta stara davnina me je objemala misel na nekdanje čase.... Tu je slavní rimski govornik in državnik Ciceron mislil in pisal nepozabne „Disputationes Tusculanae“. Ovekovecil se je s to svojo razpravo. In vendar! Koliko presega razum, razsvetljen po resnici krščanstva, staropogansko modroslovje! Koliko določneje govori preprost krščanski težak o najvišjih resnicah, o namenu človeškega življenja in delovanja, o nramnosti in njenem plačilu, mimo fino omikanega poganskega modroslovca!... V Tuskulu si je zastavil Ciceron vprašanje: „Kaj je slava“? In kako je odgovoril? Kako je pojasnil te problem? „Slava“ — pravi — „je resnična in gotova dobrota, ne pa lažniva senca. Slava je soglasje hvale, ki jo dajemo modrosti; slava nesebičen glas dobrih sodnikov, ki odlikujejo bleščečo zaslugo. Slava je odmev, najlepše plačilo nramnosti. Slava, jedina slava nam nadomešča kratkost življenja, ker nas jemlje v misel pri zanamcih; prestavi nas na kraje, kjer več ne moremo biti; slava povzroči, da tudi s smrtjo ne minemo, ampak živimo še nadalje. Slava je stopinja, po kateri se človek dviga kvišku proti nesmrtnosti!“

In ko je tuskulski modroslovec navezal vse človeško upanje na tako ničevo pajčevino, kakor je slava, poskušal je dati vodnika svojemu delovanju, tolažbe svojim bolečinam. Vzkliknil je, in zdi se, da še danes odmeva ta obupni krik v razvalinah njegovega letovišča: „Oj filozofija! Ti jedina nas moreš voditi! Ti nas učiš kreposti in podiš od nas pregreho; kaj bi bili ljudje brez tebe! Zgradila si mesta, raztresenim ljudem si vcepila ljubezen do družbe. Provročila si, da si gradijo stanišča drug poleg drugega, da sklepajo zakone, da govoré skupni jezik. Narekovala si postave, učila si nramnosti, narode omikala. Pri tebi iščem pribežališča, tebe prosim pomoči. Doslej sem sledil le jednemu delu tvojega pouka, odslej se ti izročim popolnoma vsega. In kam naj bi se zatekali, ako ne k tebi, da zadobimo

pokoj življenja, da nam bo odvzet strah pred smrtjo?“¹⁾

Prav tisti dan, morda še celo tisto uro, ko je zapisal Ciceron te besede na hvalo „slavi“ in „filozofiji“, zabodel si je na bojnem polju pri Filipih v srce meč svojega osvobojenca Stradona, — Brutus, Ciceronov prijatelj. Oboževal je krepost, to hčerko poganske filozofije in slave; pred smrtjo pa je zakričal obupno: „Prokleta krepost! Drugega te ni kakor gola beseda. Ta prazen nič ali pa nizka sužnjost sreče bodi za vselej delež mojih sovražnikov!“...

Sedeč na parobku poleg razvalin Ciceronovega letovišča bi bil morda še dalje razmišljal žalostne uspehe starega modroslovja, da me ni vzbudil vodnik iz te meditacije s prozajiško opombo, da morava naprej. Vspneva se po ozki, strmi stezi še enkrat kvišku, morda kakih petdeset metrov visoko, in — na vrhu sva. Tu je postavljen kamenit križ v ostanke nekdanjega mestnega ozidja. Vprašal sem vodnika, kdo ga je postavil, a ni mi vedel povedati imena. Le to je trdil, da ga je dal postaviti neki cerkveni veljak, bržčas kak kardinal-škof tuskulske vladikovine. A za istinitost njegove besede častitim čitateljem ne morem jamčiti. Pač pa me je nekako tako razvnel pogled na znamenje našega odrešenja, kakor če obiskovavec Flavijevega amfiteatra v Rimu ugleda pred seboj podobo Križanega. Saj pa imata križa tudi res na obeh krajih med seboj nekaj sličnega: najpoprej zaničevana, dvignila sta se na razvalinah poganske zemlje, poganske omike, poganske države, oznanjujoč narodom širom sveta: „In cruce salus.“ Zlasti križ vrh Tuskula, sredi podrtij starega mesta, vzbuja potniku prijetnih čustev... „Vse mine, ti pa ostaneš.“

Zidine na višku tuskulskega gradú spominjajo izvečine onih časov srednjega veka, ko sta mesto in grad po svojih grofih pogosto krotila vso okolico, da celo mesto Rim.

Zgodovina tuskulskih grofov je jako znamenita. Sedem papežev so dali cerkvi; a tudi v rimske razmere so se radi in pogosto

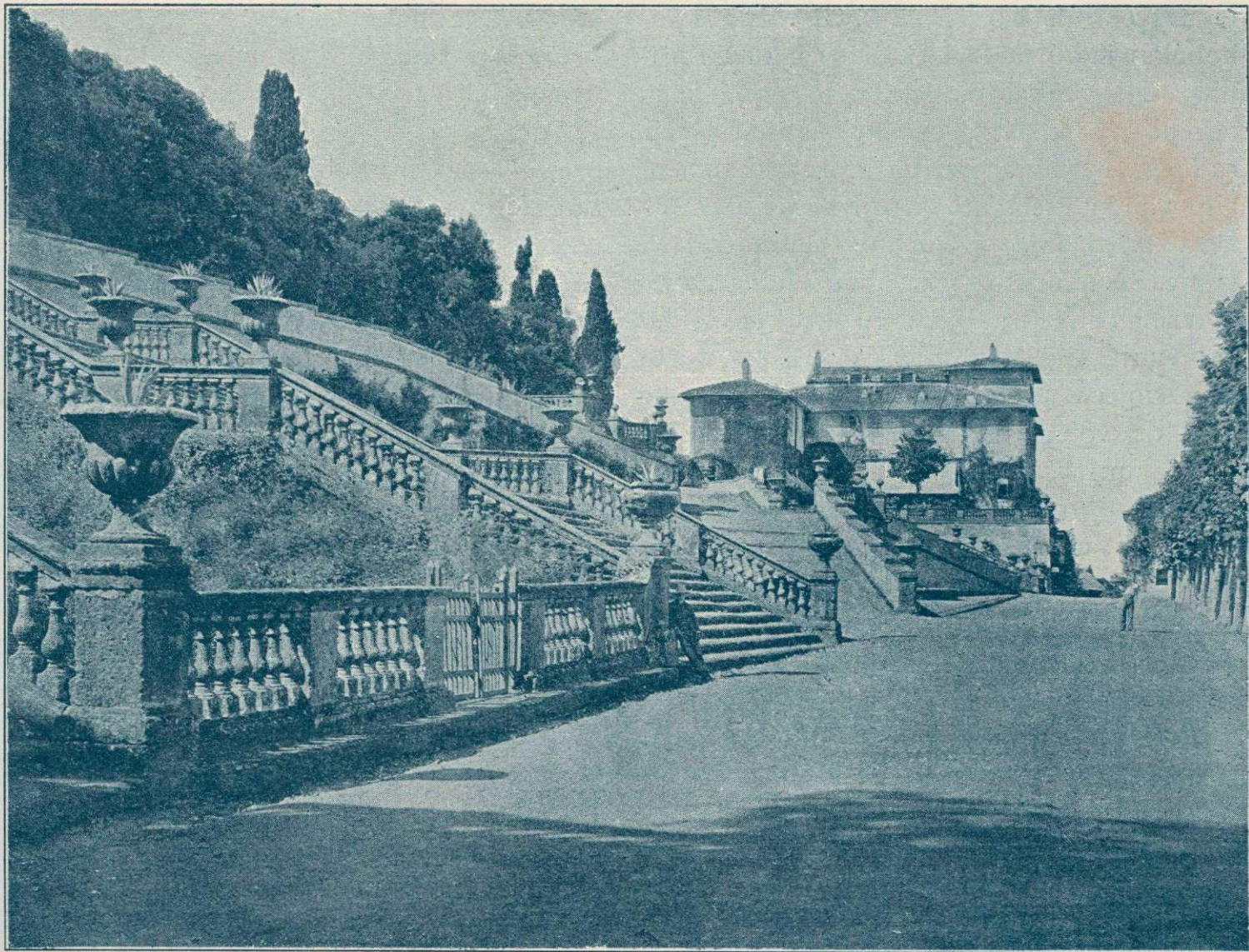
¹⁾ Tuscul. III. 2.

¹⁾ Tuscul. V. 2.

vtikali. V 10. in 11. stoletju so si Rim celo osvojili. Binkoštno nedeljo l. 1167. so premagali grofje tuskulski v zvezi z Nemci, katere je vodil pogumni nadškof Kristijan mogunški, Rimljane, broječe 30.000 vojakov. Toda že l. 1191. je padla trdnjava Tusculum. Nemški cesar Henrik IV. jo je premagal in podaril papežu. Od tedaj se mesto

ni več dvignilo; prešlo je v razvaline. Mestu njega je nastalo Frascati.

Kdorkoli pa je kdaj bil na tem hribu, odkoder se tako krasno vidi tje v večno mesto, doli v Kampanjo, na morje in na albansko gorovje, ne more se izlepa ločiti od te divne panorame. Koliko lepši pa je moral biti šele razgled nekdanj, ko je bila

Frascati: Villa Torlonia.

Kampanja liki vrt, na katerem se je kosal vinograd z njivo, polje z vrtom, posestvo s posestvom, — ko je vsa okolica rimska, lepo obdelana in odičena z naravnimi in umetnimi nasadi, pospeševala prijetno in zdravo bivanje „procul negotiis“ na tuskulskem hribovju!

Naj se ti zdi kak kraj še tako lep in prijeten, naj si ga užival z vso dušo in topil v njem čustva svojega srca, naposled se

zopet zaveš, da si na svetu in — naprej pojdeš. Tako je bilo tudi meni na tuskulskem griču. A — da govorim čisto resnico — niti tako mi ni bilo. Rad bi bil še nekoliko počival v senci, rad bi bil še sanjaril o nekdanjih in sedanjih časih, ali vodnik je začel pritiskati na odhod. Ne rečem, da bi bil mož to naravnost zahteval: s tisto zunanjo prijaznostjo, katero ti Italijani vedno kažejo, z onim skoro smehljajočim obrazom in medeno besedo mi je jel praviti, da ima

popoldne še doma opravka na njivi, da ga pričakujejo, in kar je še jednakega.

Razumel sem ga. Pretrgam mu v hipcu nadaljnjo povoden gostobesednosti, oznanivši na kratko: Dunque avanti!

Še jeden pogled na okoli, in poslovil sem se od prastarih razvalin, poslovil od davnih spominov...

Neki znameniti nemški pripovedovavec je nasvetoval, naj bi napravil vsak, kdor količkaj more in kadarkoli se mu nudi prilika, izlet, zakaj ne le da se vzraduje in okrepča v naravi, pogosto ima še kesneje najlepše spomine prežitih dnij, dasi tudi ni bilo morda vse tako, kakor si je želel. Ta ideja prevladuje v trenutju tudi pisca teh vrstic. Spominjati se mu je one ježe na svojem glavnem oslu, ki je vedno manj, ali govorimo naravnost, ki kar nič ni maral za lepo besedo niti svojega jezdecu niti za žalostno-resne vzklike svojega gospodarja, temveč bi bil najrajši pri vsakem grmovju postal in počival. No, to bi še ne bilo kdo ve kaj hudega, saj nisem nikjer naznanil, ob kateri uri dojem. A prišlo je nekaj drugega neprijetnega. Tuskulski hrib je proti jugozapadu obrobjen precej ostro; zato je tudi pot v dolino strma in skalovita. Vije se preko vinogradov, omejenih s trnjevim grmičevjem. Jako prijetno bi bil torej jezdil raz tuskulski hrib, da ni bila ježa vsaj po nekaterih

kraji nevarna. Uhati sivec je sicer stopal jako oprezno, ali — ne bodi mu oponošeno — sem in tje je vendar le rad pograbil kak šop trave poleg pota, dasi to jezdecu ni ugajalo, zakaj bati se je bilo, da se strmo-glavi na skalnati tlak in si potare bolj ali manj svoje v delu odrvene ude. In da opišemo vse po šegi modernih realistov, dostavimo še to: žival je iskala še vedno senčnega grmičevja, kjer bi se očehala in ubranila raznih muh in mušic. Kar je pa še najimenitnejše in najveselejše, — vsi ti poskusi niso imeli zame nikake zle posledice. Srečno smo prispeli v dolino, ki je bila zares pravi pravcati raj: lepo obdelana je obetala za jesen najlepše nade. Tu po dolini se je vila nekdanja „Via latina“, vodeč rimske vojake preko Lacija na južnoitalijanska bojna polja. V poznejšem času je cesto prerastla trta, o nekdanjih zmagonosnih vojaki pa nam hrani spomin le še — zgodovina.

Bližal sem se bolj in bolj svojemu smotru. Še nekoliko navzgor iz doline, in bili smo na glavni cesti, ki vodi v Rocca di Papa, ali boljše rečeno, bili smo že v mestu.

A tukaj dovoli, čislani bralec, da se poslovim od tebe za letošnje leto: Prehitel naju je njegov konec. A ker imam pripovedovati še marsikaj, zato si želim, da se srečava čim najhitreje v novem letu. Dotlej pa zdrav!

(Dalje v letniku 1899.)

Naše modroslovje.

(„Zvon“-u za odgovor spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Naposled hoče biti naš ocenjevalec, gospod A. Š., tudi šaljiv in duhovit, češ, ako bi bilo modroslovje tako bogato in potrebno, kakor pravimo mi, zakaj se ne uči v srednjih šolah, zakaj ne že v ljudski šoli. — Brez zavijanja, katero je ocenjevalcu tako čislano orožje, lahko rečemo, da se uče modroslovni nauki kakor v srednjih tako tudi v ljudskih

šolah. Ali tu ničesar ne čujejo o Bogu, o duši, njeni svobodi in neumrljivosti, o нравni dobroti in o zlu, o krepostih, o vesoljnem redu, o pameti in o volji, o državi in njenih poglavarjih, o pokorščini proti njim? Zares so ti nauki najpotrebnejši in najvažnejši, ob enem pa pravi modroslovni nauki. Ako se ne obdelujejo vednostno, nič ne dé. Saj je

prva slovnica, katero prime abecedar v roke, tudi del istega jezikoslovja, katero obdeluje strokovnjak jezikoslovec. Na toliko duhovitost ocenjevalčevu torej ni težko najti odgovora.

Ni pa šaljiva druga trditev našega ocenjevalca. Pisali smo v „Cvetju“: „Ta veda stavi najtrdnjšo podlago za druge vede.“ A gospod A. Š. piše: „Je pač narobe; strokovne vede so dandanes podlaga modroslovju, kolikor niso same del modroslovja.“ Predno ste, gosp. A. Š., to zapisali, morali bi bili zopet malo premisliti in stvar določiti. Vsekako se ne gre za to, kaj je zgoraj in kaj spodaj, kakor n. pr. ko bi Evropec rekel Američanu: „Jaz sem zgoraj, ti si spodaj pod menoj.“ Tudi se ne gre za to, kaj je v našem navadnem učenju prej, kaj poznej. Dandanes je istina, da se navadno uče — tudi Slovenci — vsega poprej, nego znanstvene filozofije. Sedaj se vprašamo le, ali res sama na sebi filozofija ne stavi podlage drugim vedam. In tu poudarjamo odločno, da jedino le filozofija stavi drugim vedam ono podlago, katera jih družijo vse v celoto trdnega našega znanja, brez katere so le skupine nauk, skupine — v teoriji nepopolne. N. pr. fizika mora imeti trdno podlago v modroslovju, ker fizika sama ne more dokazati, da je zunanji svet istinit, in ne samo moja subjektivna predstava. Matematika obdeluje količine; a kaj je količina? Opira se na aksijome: ali so pa aksijomi resnični? Jezikoslovec obdeluje govor človeški: kaj pa je beseda, govor? Ali je beseda samo zunanji glas, podoben meketanju koze? Zgodovinar pravi to in ono in upa, da mu bomo verjeli: Zakaj bi mu neki verjeli? Ali ni laž, kar pravi? Kaj so mi mari njegovi viri, njegove priče! Pravoznanstvo ima za temelj pojem prava? A kaj je pravo? Da tirán stiska ljudstvo? — Tako naj preiščuje g. A. Š., in najde izvestno, da treba raznim vedam filozofske podlage, ker vsakdo ni tako mirnega duha, da bi prve stavke v kakem znanstvu sprejel brez dokaza.

Gosp. A. Š. piše: „Kjer je izkustvo dospelo do najvišjega klina svoje lestvice, ondi

ti ponuja šele modroslovje svoja krila, da te povzdigne v daljnje višine.“ Da, tako je, radi pritrujemo; a ob enem prosimo, naj se gosp. A. Š. ozre na primero z Evropecem in Američanom, kdo je zgoraj, kdo spodaj. Z „najvišjim klinom“ si utegne naš ocenjevalec bore malo pomagati, ako treba kdaj — ne samo kvišku proti zvezdam, ampak tudi proti sredini zemlje — v globino; tu bi vsekako kazalo iti do dna, do „podlage“. Pa pustimo šalo in recimo naravnost, da gosp. A. Š. ne loči (ali ne pozna razločka) med tem, kar je poprej v vrsti našega spoznavanja in kar je poprej v vrsti stvarij samih na sebi. Tako je n. pr., ako si mislimo stvari same na sebi, Bog prvo bitje in začetnik vseh stvarij. V vrsti našega spoznavanja pa so stvari prej kakor Bog, ker iz stvarij spoznavamo Boga. Zato je resnično, da dospemo do Boga, ko pridemo „do najvišjega klina svoje lestvice“, a nikar naj pisatelj v isti sapi ne taji, da Bog ni „podlaga“ ali pravi vzrok vsem stvarem.

„A tudi v subjektivnem oziru“, piše gospod A. Š. nadalje — „so strokovne vede podlaga modroslovju, ker le-to zahteva toliko spretnosti v znanstvenem mišljenju, kakor si jo človek edino le more pridobiti po obilnem vežbanju v izkustvenih vedah.“ Ko bi bil gosp. A. Š. tako ločil, kakor smo pokazali poprej, ne bi bil hotel tega praviti nam, ki trdimo ravno isto v „Cvetju“ na naslednji strani: „Naša pamet si pridobiva modroslovje tem bolj, čim bolj napreduje... Tako izvira modroslovje iz naše narave, njena najlepša cvetka.“ To se pravi, da napredujemo v modroslovju tem bolj, čim bolj izurimo pamet ali duha v drugih vedah. To je pač nenavadno, da dajemo v oceni komu nauke, katere izraža ocenjeno delo samo. In sedaj še to: „Gori navedeni stavki bi bili pač veljali za časa Sokrata in Aristotela, dandanes ne več.“ Kaj še! Ona dva naša stavka se ozirata na vede sploh — v vseh dobah. A tu še poudarjamo: važnost in potreba modroslovja se bo kazala tem bolj, čim bolj bodo napredovale posamezne stroke, čim večji bo njih obseg, čim večje število.

Kjer je mnogo udov in delov, mora biti krepko in močno središče. Zato veljajo naše besede dandanes še bolj nego so ob času Sokrata in Aristotela.

Ker gosp. A. Š. ni preveč trden v presojanju zgodovinskih razmer, zato nam ne dela skrbij njegovo prerokovanje: „Bojim se, da se ‚učeni‘ Slovenci, ako niso morda vzgojeni v sholasticizmu, upró ti filozofiji, ki je spisana nekako ‚in usum delphini‘.“ Nikakor bi ne bilo škoda, ako bi se uprli, ker imeli bi vsaj znanstveno razpravljanje, in to bi vedi in našemu napredku mnogo koristilo. Seveda treba bi se bilo upreti drugače kakor gosp. A. Š., ki ima sicer dobro voljo in mirno besedo, a iztika rajši po posameznih besedah kakor po celotnih naukih. In kaj zaničljivega je neki v tem: „vzgojen v sholasticizmu“? Zatrjujem Vam, gosp. A. Š., da Vam bi prav nič ne škodilo, da bi se malo poučili v sholastični filozofiji; potem bi pisali temeljitejše in pravičnejše kritike, kakor je

Vaša sedanja. Slabo znamenje je za duševno obzorje pisateljevo, ako prime v znanstveni recenziji za tako zastarelo in malovredno frazo, kakor je podtikanje sholasticizma. Naj pomni gosp. A. Š., da je v sholasticizmu popolno in celotno modroslovje. In modroslovec ljubi spoznanje, ljubi resnico, naj jo najde kjerkoli. Prav zato pa nam daje ta ljubezen do resnice táko svobodo gledé na razne stare in nove nauke, da se ne damo vezati starim, a nam prav nič ne imponirajo novi. Ono mogočno govorjenje gosp. A. Š.: „Dandanes ne več“, je — smešno. Ali meni, da je modroslovje izumila šele sedanja doba? Modroslovje je veda, tako obširna in bogata, da je v njej delovalo in deluje — dejal bi — celo človeštvo. Četudi so zmote ob desni in levi, vendar modroslovje kot celota gre naprej po svoji poti, raste in raste, nikakor pa se ne ukončuje samo sebe, da bi dandanes ne bilo res, kar je bilo resnično ob času Aristotelovem.

Slovénška liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg M. Mesića, S. Ljubića i. dr. sestavil Andrej Fekonja.)

(Konec.)

V poreški škofiji je bilo v XVIII. veku devetnajst povse glagoliških župnij, kakor jih je naštel spletski rojak Ivan Pastrić, kateri je kot profesor bogoslovja v Rimu pri propagandi leta 1688. začel zapisavati one kraje, kjer se je tedaj še glagoliško maševalo; in škofijski zbor poreški je leta 1733. imenoval sedem poverjenikov za izpit glagoljašev, ki so imeli biti posvečeni. V Kopru, torej na čisto slovenskem zemljišču, združenem s tržaško škofijo, služili so frančiškani 3. reda v svoji zborni cerkvi svetega Gregorija vsako jutro slovenski, in v cerkvi sv. Tomaža istotako na udobnost težakov in rokodelcev, in to še početkom našega XIX. veka, kakor piše očitavec Mainati v tržaški kroniki I. 214. A na otoku Krku še

živé ljudje, ki pomnijo svojih svečnikov glagoljašev, kateri so služili po raznih župnijah škofije tržaške in poreške škofije, kakor nam priča sedanji kanonik dr. Fr. Volarić.¹⁾

Naposled naj še sem postavim, kar piše o tem S. Rutar. „Akvilejska cerkev, — ki je obsegala nekaj razven Primorja tudi vso Kranjsko, pa južno Koroško in južno Štajersko do Drave — imela je tudi svoje lastno staro bogočastje in posebne obrede, zlasti liturgično petje in posebne cerkvene knjige. Šele leta 1596. je bilo to posebno akvilejsko bogočastje prepovedano na škofijskem zboru v Vidmu ter so vpeljali rimske obrede, rimske knjige. Po mnogih krajih se je rabil

¹⁾ Prim. Slov. Svet 1892. 79.

poprej v akvilejski patrijarhovini slovenski in hrvaški jezik pri očitni službi božji in duhovniki so čitali iz glagolskih knjig.“¹⁾

Dasi so nekateri glagoljaši izmed teh in drugih posameznih duhovnikov v severni slovenski strani bili le naseljenci ali morda celó uskoki iz isterskih ali dalmatinskih škofij, je vendar gotovo, da se je tudi pri Slovencih obhajala služba božja v staroslovénkem jeziku. In ako je v XVI. in zlasti XVII. veku bila slovénka liturgija po naših krajih tudi že izjema, iz tega še nikakor ne sledi, da bi preje nikdar ne bila gospodovala v naših cerkvah. Glasno in jasno nam Slovincem govore o slovénki liturgiji pri nas stari glagoliški koženičasti rokopisi po župniščih in grajščinah, mili ostanki staroslovénških obrednih Metodovih knjig. „Seveda so Cirilove črke že močno zlizane s teh dragih platnic, a to jim ne brani, da ne bi klicale iz temnih arhivov: Slovenci! vam je izruvala časov sila veličastno slovensko liturgijo!“²⁾ . . . „Čimveč takih starih spominikov najdemo v svoji ožji domovini, tem lože nam bo spoznati pota, po katerih smo jo — dedščino iz časov sv. Cirila in Metoda — prejeli, ohranjevali in naposled izgubili . . . Zanimivo je, da knjige, katerim služijo ti rokopisi za platnice, izvirajo iz iste dobe“ — iz druge polovice XVII. veka.³⁾

Knjige, katerih so se posluževali slovenski glagoljaši pri službi božji, bile so iste, kakor pri Hrvatih; tu smo bili Slovenci tedaj pač v književni vzajemnosti s sosednimi brati. Ta vzajemnost je bila posebno živa v Istri. Od ondod se imenujejo mašniki glagoljaši po naših krajih; v rokopisih, najdenih pri nas, se razločno kaže v jeziku južni, posebno ikavski vpliv, in verjetno je, da se je glasil tudi v mnogih slovenskih cerkvah hrvaški „ščavet“ t. j. prostonarodni hrvaški govor.

A⁴⁾ „kolika razlika med Hrvaško in sosednjimi slovenskimi deželami! V stolni cer-

kvi zagrebški se je pevala služba božja tudi hrvaško; po vsi deželi so bile raztresene župnije, katere so oskrbljali duhovniki glagoljaši; ti so rabili samo narodni jezik pri svetih opravilih. In ravno s tem so obvarovali svoje ovčice nemške krive vere. Pri nas pa so trgali tedaj stare slovenske mašne knjige, to nepotrebno šaro iz davnih let . . . Prišla je kazen v dežel: luterske homatije.“¹⁾

Nekaj ostankov slovenske liturgije pri Slovencih v 19. stoletju.

Omeniti moramo še nekaj drobtin, neznatnih ostankov od skupnega bogoslužnega obreda slovénkega pri sedanjih Slovencih.

V Gorici je v knjižnici osrednjega semenišča knjižica z naslovom: „Passion, to je, popisovanje terpenja Jezusa Kristusa gospoda našiga, kateri se poje na Cvetno Nedeljo“, tiskana v Trstu 1805. Knjižica je poslovenjena po latinskem izvirniku, po misalu, ker ima vselej, kadar se začneja nov oddelek, spredaj ravno take rdeče črke, kakor stojé navadno v misalu. Poslovenjena pa je bila knjižica za take župnije, kjer je bila navada, da so duhovniki, ali ako teh ni bilo dosti, drugi možje ali mladenči v cerkvi popevali „pasijon“ v slovenskem jeziku, kar je bil morebiti še majhen ostanek nekdanje slovénke liturgije na Krasu.²⁾

Ljubljanski „Rituale romanum“, izdan po veljem škofa Antona Kavčiča leta 1808., ima poleg latinskega teksta tudi več prevodov v nemškem in „kranjskem“ jeziku. V predgovoru se veli, da je nemški in kranjski nekaj podano s tem namenom, da se v domači besedi pred latinskega jezika nevedčimi govori zaradi pazljivosti in se vzbuja čut pobožnosti. Po tem obredniku se je torej vršilo, razven onega, kar je še dandanes v navadi, s slovilom v slovenskem jeziku to-le: Pri sv. krstu pokrižavanje na čelu in na

¹⁾ Prim. zgoraj omenjeni dekret Congr. de propag. fide od l. 1804. hrvaškim škofom „del rito slavo-latino“: „ . . . d' invigilare perche si conservi un rito, che fu di tanto vantaggio alla cattolica religione, perche le eresie del secolo XVI. non penetrassero in codeste regioni.“

²⁾ Lj. Zvon III. 480.

¹⁾ Goriška in Gradiščanska II. 55.

²⁾ Prim. Slovan 1885. 74.

³⁾ „Dom in svet“ 1896. 640, 1897. 448.

⁴⁾ Slovan 1885. 74.

prsih, maziljenje s sv. oljem, podajanje soli, križevnika in sveče; a pri krstu odrastlih še osemnajst daljših in krajših molitev. Pri sv. obhajilu v cerkvi in pri bolnikih je govoril mašnik tudi slovensko, podajajoč sveto hostijo: „Telo našiga Gospoda Jezusa Kristusa vari tvojo dušo v večnu življenje...“, ob smrtni postelji pa: „Vzami brat — sestra — popotnico telesa Jezusa Kristusa Gospoda našiga... itd. Amen“; kakor tudi molitev po svetem obhajilu na domu: „Gospod! sveti, vsigamogočni oče... itd.“ Pri zakramentu sv. poslednjega olja je mašnik po slovenskem pozdravu molil tudi psalm „Iz globočyne“ ter razven litanij tudi še dve molitvi: „O Bog naš Gospod! kateri si skuz tvoiga Apostelna Jakoba govoril...“ in „Ozri se“ itd. Pogrebni obred je pri odrastlih, izvzemši „Libera“, povse slovenski, ter je duhovnik peval: „Usmili se čez mene, o Bog!...“ in vse drugo molil slovenski: „Vzami k sebi o Gospod! dušo... Gospod vsmili se itd.“; „Z nebeško roso idr...“ „O Bog! s čiger vsmilenja“ itd. Tudi molitev za umrlega škofa ali mašnika je slovenska. Pokop otrok pa je popolnoma slovenski: Ps. „Hvalite“ itd. in vse ostalo. Pri zakramentu sv. zakona je pa že kakor dandanašnji pri poroki.¹⁾

Koncem prošlega XVIII. veka je pri Svetem Lenartu nad Loko pastiroval razkapucin Klemen Velikonja, razlagalec sedmerih spokornih psalmov, kateri je zadušnice po pokojnikih — Officium defunctorum — popeval slovenski, t. j. v sedaj navadnem jeziku.²⁾

V lavantinski škofiji so na več krajih popevali duhovniki takoimenovane „inicije“ t. j. sv. evangelije pri procesijah presvetega Rešnjega Telesa in ob drugih svečanih praznikih slovenski, to pomnijo še na Slatni gori pri Poličanah; v Vuhredu više Maribora so se peli slovensko še celo l. 1886. iz posebne rokopisne knjige; po raznih drugih župnijah pripovedujejo to še živi ljudje.³⁾

Iz Kranjske priča nekdo (v Slovanu 1885. 53), kako ga je, „nedoraslega mlade-

niča, pokrepčaval s telesom Gospodovim star, čestit duhovnik, pisatelj slovenski, Metelkovec, govoreč slovenski: „Telo G. n. J. K. itd.“ In tako je tudi pisec teh črtic poznal doma v Slovenskih Goricah pred četrto veka mladega duhovnika, kateri je, deleč sv. obhajilo govoril iste besede slovenski.

P á g o v o r.

S. Ljubić (o. c. I. 309.) trdi, da je papež Janez VIII. potrdil rabo slovénškega jezika v cerkvi, posebe v liturgiji, vsem Slovénom, ne samo Moravljanom in Panoncem. To dokazuje s trditvijo, da ni Rim nikdar dvojil o tej pravici Srbov in Bolgarjev, kadarkoli se je ž njimi dogovarjal.

A pomniti je treba, da so se v oni dobi, ko se je obravnavalo o Metodovem škofovstvu in slovénski službi božji, bili Bolgarji odvrnili od rimske cerkve ter se nagnili k carigrajski. Da moravsko-panonske Slovéne sebi pridržal, povišal je papež Metoda za nadškofa in potrdil slovénsko liturgijo, katero je bil iz istega razloga dopustil že papež Hadrijan II. Papež je storil le to, kar je zahtevala korist katoliške cerkve. Na isti način je apostolska Stolica, kateri gre izključivo pravo o naredbah glede liturgije v obče pa i posebe bogoslužbenega jezika, postopala tudi pri drugih narodih, kateri so se vračali v krilo katoliške cerkve: pri Maronitih in Armencih že v XII. veku, pri Grkih v XIII. in XV. stoletju, pri Malorusih in drugih grških zjedinenih katoličanih, katerim so rimski papeži dopustili, da obdržé svoje obrede in da smejo v službi božji rabiti svoj jezik. Tako je cerkev postopala, ko je narode vsprejemala in jim urejala bogoslužje.¹⁾

A stare liturgije imajo še dandanes starinsko pismo in starodavni jezik. Papeži so vedno skrbeli, da se ohrani v božji službi, zlasti v sv. maši, prvotni jezik ves in čist, in niso dopuščali nikake novotarije ali preme v bogoslužbenem jeziku; posebno so pazili, da se namesto prvotnega, dasi že zamrlega, ne uvede živi jezik ljudski. Tako se n. pr. pri Koptih, kateri že nad dve sto let

¹⁾ Slov. Svet 1893. 1.

²⁾ Slovan 1885. 53.

³⁾ Lj. Zvon VIII. 255, 311.

¹⁾ M. Mesić o. c. 230, 336.

govoré samo arabski, še sedaj rabi koptovščina v liturgiji; podobno je v sirskem, kaldejskem in armenskem obredu; in kjer je arabski jezik v službi božji, kakor pri Malhitih, se ne rabi navadna ljudska arabščina. Zato tudi pri katoliških Slovencih, kakor smo slišali posebe o Hrvatih, nihče ni smel v slovenski liturgiji rabiti ljudske govornice, zlasti v misalu pri javni, pevni službi, temveč glagoliški misal z glagoliškim jezikom staroslovénkim. To so naravnost izpovedali izdajatelji hrvatskega „sčaveta“ leta 1824., ki pravijo na prvem listu: „Pravopis ove knjige, kako i njezino izgovaranje... najbolje slaže se s Glagolskim Misalom, koji jedini u ovom slavnom jeziku od Crkve svete za narod slovinski potvrđen i za očitu službu božju dopušten jest.“

Pomneči, uvažujemo končno te-le izreke:

„Glagolica pri Jugoslovénih in vzlasti pri Hrvatih je najdičnejši in najkrasnejši spomin nekdanje jugoslovénske narodne sijajnosti in prosvete v cerkvi“ (Ljubić 47); a „slovénski jezik v liturgiji je privilegij naroda hrvaškega med vsemi slovénskimi narodi rimskega ali latinskega obreda — starodavno pravo, s katerim se Hrvati ponašati smejo med ostalimi katoliškimi Slovénih“ (Posilović 1. c.).

No: „Takoj iz prvega početka in že ob času sv. Cirila in Metoda so napadali in sumničili slovénski bogoslužbeni jezik, pa se i dandanes iz istih razlogov in od iste strani trudijo iztisniti ga iz hrvaških cerkvâ in z vso silo izkoreniniti pri Hrvatih. Politiški razlogi, protivščine Nemcev in Italijanov, kateri s sovražnim očesom motrijo v obče vsak napredek in razvitek Slovénov, strankarske koristi, kriva obrekovanja licemercev in plitvih umov, da se s tem moti čistoča vere, bogoljubno čuvstvo in jedinstvo rimske cerkve, in podla osebna mržnja: to so uzroki, iz katerih se je, kakor nas povestnica uči, toliko kričalo in kriči na pravico, dano Slovénom po glavarju sv. cerkve, po rimskem papežu.“ (Dr. Volarić).

Ali: „Pri vseh nezgodah, katere so dolete slovénko liturgijo, niso se dali Hrvati

zmotiti v svoji veri; oni so ostali zvesti rimski cerkvi. To pak, da se od srede XI. veka rabi v službi božji i slovénki i latinski jezik, imelo je za njihov duševni razvitek to važno posledico, da so mogli, goječ latinski jezik, udeležiti se vsega duševnega napredka, kateri se je tekom časa razvijal na zapadu v obče-krščanskem duhu in kot svojina vseh krščanskih narodov; obdržavši pak v neki strani slovénki jezik v službi božji, obdržali so tudi od svetih apostolov slovénkih položeni temelj narodne prosvete, ter je uprav odtodi prišlo, da je pri Hrvatih ob negovanju obče-krščanske znanosti sredstvom latinskega jezika, že zarana začela kliti ne samo cerkvena književnost v jeziku slovénkih svetih knjig, nego tudi narodna v prostem narodnem jeziku.“ (Mesić 275).

Ako se torej „očetovski previdnosti in ljubavi rimskih papežev imajo zahvaljevati vsi narodi in posebe narodi slovénki, Hrvati, še tem bolj; in ako bo petdeseta letnica slavnega škofovanja Leona XIII. ostala v blagoslovljenem spominu vsem katoličanom: senjski in modruški dijecezi je in ostane ta srečna petdesetletnica, leto 1893., blaženo leto popolnega potrjenja, čistega oživetvorenja davnega prava slovenske liturgije... Cenimo ga zato in spoštujemo kakor naši pradedovi“, — veli biskup Juraj Posilović v omenjeni poslanici svoji, dostavljajoč: „Ta naš privilegij ima nam biti dragocenejši zato, ker more v roki božje previdnosti biti jedno sredstvo za zjedinjenje vseh Slovénov v jedni cerkvi Jezusa Krista. V takem uverjenju imejmo vedno pred očmi, da delamo za veliko svrhu božjega kraljestva; pomnimo zasluge sv. slovénkih apostolov in verujmo v prosvetljenje in modrost svete apostolske stolice ter v neizmerno usmiljenost in vse-mogočnost Onega, kateri je rekel, da ima biti jeden hlev in jeden pastir.“)

¹⁾ Dne 16. sept. 1. 1898. je pri posvečevanju duhovnikov-glagoljašev Slovenec dr. Mahnič, škof krški, prvič pel sv. mašo staroslovénki, česar že pol stoletja ni storil tam noben škof.

Književnost.

Slovenska književnost.

Stenski koledar za l. 1899. Založil Josip Petrič. Tisk „Narodne tiskarne“. Cena 25 kr. (po pošti 3 kr. več). — Ta lični koledar ima ob robu lestvico za kolke in najvažnejše poštne in brzojavne določbe. Kar je jako v prid koledarju, je prazna vrstica poleg vsakega dne za potrebne opazke.

Skladni koledar za navadno l. 1899. Založnik Jos. Petrič v Ljubljani. Cena 40 kr. (po pošti 5 kr. več). — Eleganten koledar, ki se more meriti z vsakim drugim skladnim koledarjem. Na vsakem dnevnem listu je zabeležen kak znamenit zgodovinski dogodek, zlasti iz slovanske in slovenske zgodovine. Ta lepi koledar se jako podaje vsem slovenskim javnim lokalom, kakor gostilnam, kavarnam, prodajalnicam itd., zato naj nikar ne zamudé kupiti ga, tembolj, ker mu cena ni visoka.

Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1899. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Enajsti letnik. Slovstveno zanimiva je tu „Ocena slovenskih knjig za mladino in ljudstvo.“

Spominek na slavnost slovenskega pesnika Iv. Vesela-Koseskega, ki se je vršila dné 14. velikega srpana v Spodnjih Kosezah povodom stoletnice njegovega rojstva. Poklonjen rojakom njegovim! Založil in tiskal Dragotin Hribar v Celju. Str. 38. Cena 20 (22) kr.

Letno poročilo gospodinjske šole v Ljubljani za prvo društveno in šolsko leto 1897/98. Priredil dr. Danilo Majaron. V Ljubljani, 1898. To poročilo nam kaže početek in napredek mestne gospodinjske šole v Ljubljani. (Društvo osnovano dné 10. rožnika min. leta, šola otvorjena 15. sušca t. l.)

Ilustrovani narodni koledar za l. 1899. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celji. 8°. Str. 140. Cena elegantno vezanemu 1 gld., broš. 70 kr. — „Ilustrovani koledar“ ima svojo navadno obliko. Zabavni del opisuje Ivana V. Koseskega, Bl. Kocena, profesorja Jagića, dr. Fr. Poklukarja, Kopitarja, Valvazorjev rod na spodnjem Štajerskem, podaje vilo „Na letovišču“ in Aškerčevo legendo „Fakir“. Slike so različne, večinoma dobro tiskane. Neumevno nam je, kaj hoče bela ploča na levi strani podobe „Laškega trga“.

Razne stvari.

I. redni koncert „Glasbene Matice“ v Ljubljani. Za poslednjo številko je moralo izostati poročilo o I. in ob enem „oficijelnem“ koncertu naše Matice. Bil je ta koncert v „Spomin na Nje Veličanstvo pokojno cesarico Elizabeto“ in sicer dné 20. listopada t. l. v Sokolovi dvorani „Narodnega doma“. Glavna točka je bil Mozartov „Requiem“, za uvod pa Beethovenova „Žalostna koračnica“, katero je točno izvajal veliki orhester vojaške godbe. Zbor „Glasbene Matice“ nam je v koncertu že podal Mozartov „Requiem“, zato smo seveda pričakovali vsestransko dovršeno proizvajanje. In tako je tudi bilo. Ne moremo omeniti točke, v katerej bi bilo kaj šepavega, nedostatnega. Zbor je nastopil jako vkusno napravljen: gospodje v črni obleki, dame pa v beli, črno prepasani; pa tudi pel je vseskozi čisto in lahno. Zlasti so se pa odlikovali so-

listi: gdč. Mařenka Stropnická, sopran, gdč. Wanda Radkiewicz (sicer brez potrebe preveč dekoletirana), alt, g. Fran Pacal, tenor, in Aleks. Nosaliewicz, bas, oba operna pevca. — Po daljšem času smo zopet pozdravili (le tiho in v srcu) kot koncertnega vodja gosp. Mat. Hubada.

I. Glasbeni večer so priredili učitelji „Glasbene Matice“ dné 7. t. m. v čitalnični dvorani „Narodnega doma“. Gospodje učitelji pa so: Josip Vedral, violonist; Julij Junek, čelist; Josip Procházka, pijanist. Vspored je bil dobro izbran: 1. Beethoven, Sonata za klavir in gosli, op. 12, št. 1. D-dur. — 2. Fran Liszt: Koncertna parafraza na motive iz Verdijeve opere „Rigoletto“, za klavir. — 3. a) J. Procházka: Serenata, b) D. Popper: Tarantella (za čelo in klavir). — 4. Dr. Anton Dvořák: „Dumky“ za klavir, gosli in čelo. Proizvajanje se je v obče hvalilo, a občinstva je bilo malo. Mislimo, da ravno pred prazniki ne kaže več prirejati teh „Glasbenih večerov“.

Vabilo na naročbo.

Ker si je „Dom in svet“ v najstih letih dobro utrdil svojo pot, nima nobenega vzroka, da bi jo sedaj izpremenil. Zato vabimo k novi naročbi le na stari, dosednji podlagi. Nismo izpremenili načel, nismo se poprijeli novih naukov, nismo se obrnili na kako novo stran: kar smo spoznali za dobro in resnično doslej, to nam bodi pravilo in ravnilo tudi za naprej. Se celó v pisavi smo jako previdni. Ne moremo odobravati vednega skakanja iz pisave v pisavo, kakoršno je bilo pri naših pisateljih v navadi od l. 1870. sem. Kdor je opazoval prejšnje nepremišljeno, a vendar oblastno novotarjenje v časopisih in knjigah, oni mora biti sedaj nezaupen, ko zahtevajo isti novotarci stalnost in hočejo celó s pomočjo vlade določiti normalno slovensko pisavo.

Čeprav smo pa trdni in stalni v tem, kar smo spoznali za pravo in dobro, ne ustavljamo se napredku, marveč hrepenimo po njem z vsemi močmi. Napreduje le tisti, ki ohrani in obvaruje, kar si je že pridobil; nikakor pa ne tisti, ki danes zavrže in pokonča, kar si je pridobil včeraj. Stalnost v načelih, stanovitnost na izbrani in določeni poti je prvi pogoj za napredovanje. Na podlagi vsega, kar je dobro in pravo, želimo pridobiti slovenskemu narodu novega spoznanja, širšega obzorja, trdnejše volje, plemenitejših značajev, poguma v boju za obstanek — in sicer s tem, da gojimo po svojih najboljših močeh umetnost in vedo. S tem nečemo — kakor nam očitajo — v umetnosti in vedi gojiti „tendencije“, marveč na srcu sta nam le prava in čista umetnost in veda, kakoršno je človeštvo od nekdanj gojilo. Prepričani pa smo, da morejo uspehi prave umetnosti in vede biti le dobri za narod. Zato smo pa odločno zoper tako umetnost, katera narod kvari, ker moramo sklepati, da je slabo tisto drevo, katero rodi slab sad.

Mirno in zaupno zremo v bodočnost, ker deloma imamo v rokah, deloma nam je trdno obljubljenega toliko blaga, da bomo zadovoljili svoje naročnike. Dosednji sotrudniki so nam ostali zvesti, pristopili so k našemu listu še nekateri novi.

Na prvem mestu bomo tudi v bodočem letu objavljali življenjepise s slikami, ker je to primerno kakor po vsebini tako tudi po obliki.

Naravno je, da se v pesniškem delu radi oglašajo mladi umetniki, a skrbeli bomo, da ne utihnejo starejši, katerim zaradi dosednjih del in priznane veljave pristojna prvenstvo in vodstvo.

Odkrito moramo reči, da nam pridobivanje dobrih pripovednih proizvodov dela največ skrbij in težav. A ni samo pri našem listu tako, temveč z malimi izjemami je bilo vedno tako v našem slovstvu. Pripovedna dela zaostajajo zlasti po številu za drugimi našimi slovstvenimi proizvodi. (Dramatike ne poštevam, ker se zaradi zunanjih razmer ni mogla ukoreniniti in razrasti.) In vendar ni nobeno umetnostno polje tako „hvaležno“ kakor pripovedno, bodisi za umetnika, bodisi za občinstvo. Kaj je torej nedostatku vzrok? Občinstvo ni, ker to se dovolj zanima za našo pripovedno književnost in jako rado čita dobre proizvode. Založniki in uredniki tudi ne, zakaj ti prav radi sprejemajo dobre spise te vrste. A dasi jih n. pr. „Slovenska Matica“ ali „Družba sv. Mohorja“ tudi prav dobro plačujeta, vendar imata tudi ta dva zavoda dovolj težav, da si pridobita primernih spisov. Zato se mora glavna krivda zvrniti na slovenske pisatelje; tem treba nekoliko očitati, da ne storé toliko, kolikor bi mogli

storiti; tudi se ne lotijo te stroke mnogi taki, ki bi jo obdelovali uspešno in častno. Ta se izgovarja, da nima časa, drugi, da nima darú, tretji, da se mu ne ljubi itd. V teh izgovorih je resnično to, da nimajo volje in zato tudi ne prostega duha, s katerim bi se lotili prave umetnosti. A ker namerjamo v novem letniku to razmero pojasniti natančneje, naj tukaj samo živo poprosim slovenske pisatelje, da se krepko primejo te stroke in nam brez skrbi pošljejo izdelke svojega duha. Le z zaupanjem na svojo moč bomo premagali sedanje slabosti in nedostatke.

Kakor doslej bomo obdelovali znanstvo tudi zanaprej. Tu seveda ne mislimo na tisto strokovno znanstvo, ki zanima pri vsakem narodu le malo število učenjakov, ampak v mislih nam je poljudno znanstvo v obče, ki seže tudi med širše sloje v narodu in mu podaje pravo izobrazbenost. Gojili bomo domoznanstvo, zgodovino, prirodoznanstvo, družboslovje in druge za sedanjo dobo potrebne vede. Tako znamenite in ob enem zanimive „Socijalne pogovore“ iz peresa našega prvega slovenskega socijologa bomo v novem letu nadaljevali.

Naši spisi so nam mnogokrat odrivali „književna poročila“. V novem letu se bomo trudili, da bodo dobivala tudi ona svoje trdno mesto in da podamo več poročil iz drugih slovanskih književnostij, kakor v minulem letu. Drage sotrudnike prosimo, naj pišejo taka poročila določno, a kratko brez daljših uvodov. Znamenitejšim delom seveda bomo dajali več prostora.

S ponosom se sme naš list ozirati na svoj ilustrovani del, na svoje slike, katere so v veliki večini izvirne, izdelane za naš list. Kdor trezno misli na naše skromne razmere, na naše omejeno število naročnikov in torej pičle dohodke, a obilne stroške pri podobah, ta nam mora po vsej pravici priznati, da v pravem pomenu posvečujemo svoje moči in delo narodu. Za novo leto smo bogato založeni z vsakovrstnimi slikami in zato se nič ne bojimo, da bi ne mogli ustreči naročnikom.

In naposled vabimo še mlade pisatelje in pesnike-začetnike, da naj nam pošljejo svoje proizvode v pregled in presojo. V korist bo to njim in bo tudi narodu pri onih, kateri imajo naravni dar, ki ga je le treba vzbuditi. A ker se nekateri bojé celó krotke kritike na platnicah, bomo — kolikor bo čas pripuščal — odgovarjali vsaj kratko tudi v zasebnih pismih, ako bo kdo tega želel in bo naročnik našega lista. Onim, ki so bojazljivi, bodi v bodrilo to, da so nekateri naši mladi prijatelji, ki so trkali najprej na platnice, s častjo prišli že v list — prav po evangelijskem pozivu: „Prijatelj, pomakni se više!“ Ako pa mladenič, ki nima darú, spozna iz odgovora, da ni za pesništvo ustvarjen, to je pač najprej njemu jako koristno.

Upamo, da bo tudi XII. letnik našega lista ne samo podoben prejšnjim, ampak po naravnem razvoju stal nad drugimi, kakor stoji na lestvici klin vrh klina. Drage Slovence prosimo, naj nam k temu pomorejo z obilnim naročevanjem, pa tudi z vstrajnim sodelovanjem. Nismo še dovršili svojega namena, zato gremo zopet z veseljem na delo — za napredek našega milega naroda.

Naročnina za l. 1899. je ista kakor letos: Za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake je znižana cena po 3 gld. 40 kr. na leto. Za neavstrijske dežele je letna naročnina za 1 gld. 20 kr. višja, za Ameriko izjemoma 2 dolarja.

Uredništvo in založništvo „Dom in svet“-a.

